

אוקטובר
2021

כנס מחקרי מרצים ופתיחת שנת הלימודים תשפ"ב מכללת סמינר הקיבוצים

חוברת תקצירים

סבב ראשון - הצגת מחקרי מרצים

1. הרחוק הוא בעצם קרוב: שותפויות בינלאומיות בהכשרת מורים: צעד נוסף להבניית הכשרה רלוונטית ועדכנית

יו"ר: אניה גליקמן

דפנה גן - פקולטה למדעים

נעמה בר צבי - פקולטה למדעי הרוח והחברה

ערן שפירא - פקולטה לאמנויות

תמי זייפרט - פקולטה לחינוך

מערכת ההכשרה להוראה שרויה בשנים האחרונות בהרהור פרדיגמטי אודות ייעודה והכיוון אותו עליה להוביל. התמורות המאפיינות את המאה ה- 21 יצרו מורכבויות חברתיות וערכיות רבות אשר ערערו את השגרות המסורתיות, והובילו את קובעי המדיניות לשבת על המדוכה ולהבנות מודלים רלוונטיים וחדשניים להכשרת המורים. המסקנה המרכזית בתהליך זה נטועה בהבנה כי תכניות ההכשרה אינן נותנות מענה לצרכים העכשוויים של מערכת החינוך, וכי על מנת להבטיח את איכות ההוראה יש חשיבות רבה להפוך את פרחי ההוראה למומחים המסוגלים להשתמש בידע הדיסציפלינרי והפדגוגי שרכשו במהלך לימודיהם באופן גמיש ויעיל, ליישם אותו לצורך פתרון בעיות מורכבות, ולתקשר אותו באמצעות שיח מקצועי. גישה זו יוצאת מתוך נקודת הנחה כי בעולם גלובלי החינוך אינו יכול להישאר ברמה לוקלית, ועל כן פרחי ההוראה חייבים להכיר את העולם הסובב אותנו, לקיים זיקות עם מגוון רחב של אנשי חינוך מתרבויות מגוונות ולפתח תובנות חינוכיות-חברתיות מורכבות. כל זאת במטרה להבנות פרספקטיבה חינוכית רחבה הנשענת על ידע בין-תחומי ותפיסה רב תרבותית. בעקבות זאת, התפתחו בשנים האחרונות מודלים מגוונים של שותפויות בינלאומיות.

המחקר המוצע בוחן את התרומה של אחד המודלים לשותפויות הבינלאומיות - קורסים בינלאומיים. המחקר מתייחס לקורסים הנלמדים בשני דגמים: "בינלאומיות מהבית" ו- "ניידות וירטואלית". בקורסים אלו מתקיימת למידה משותפת עם עמיתים הלומדים במוסדות מקבילים בחו"ל. במחקר השתתפו 61 סטודנטים. הממצאים מלמדים כי הקורסים הבינלאומיים נתפסים ככאלו המגוונים את תכנית ההכשרה, ותורמים להעצמה של החשיפה התרבותית וההיכרות עם האחר. יחד עם זאת, תרומתם להכשרה להוראה הייתה ברמה בינונית בלבד. האתגרים שליוו את הקורסים הללו התמקדו בשימוש בשפה האנגלית, בחלוקת העבודה וכן בהיבטים טכנולוגיים. ההרצאה תדון במשמעות של השילוב של שותפויות בינלאומיות בהבניית הכשרת מורים רלוונטית ועדכנית.

2. עיצוב פרקטיקות ופרקטיקות מעצבות במעשה החינוכי

יו"ר: רות קוריאל

**מיכל לוי קרן, רינת ארביב-אלישיב, יהודית וינברגר, גבי לנדלר-פרדו
תיקוף מודל מושגי המתאר דפוסים אמפתיים בשיח מורכב**

Empathy is an essential 21st century soft skill (Ananiadou & Claro, 2009) for dealing with challenging situations in the educational field. Proper guidance and practice using simulations has great potential for giving participants a sense of efficacy in coping with complicated situations in a school context (Eluz et al., 2019), and cultivating communication skills, such as empathy, profound listening, reflection and assertiveness (Kasperski, & Crispel, 2019). Therefore, it is important to give empathy expression in the curriculum of teaching education programs.

A recent study conducted by the authors (Weinberger et al., 2020) attempted to develop a conceptual model that relies on video-taped simulations designed to train students in how to empathically respond to complex situations in the education system. Watching these videotapes enabled the researchers to identify, conceptualise and discuss the diverse empathic patterns. These analyses enabled the formulation of an Empathic Patterns in Interpersonal Communication (EPIC) conceptual model. Based on this model, a practical tool was constructed in order to provide a pedagogical instrument through which to cultivate empathic skills among student teachers during their training.

Using the Delphi technique (Renzi, & Freitas, 2015), the presentation presents the validation process of the EPIC practical tool, following four steps: selecting experts, first round of the survey with four content experts, second round of the survey with seven clinical experts, and analysis of the experts' responses. The data obtained from the responses of the content experts and the clinical experts were quantitatively analysed as well as qualitatively, using a content analysis approach.

The Delphi method brought up a variety of comments, ideas and recommendations that provided theoretical and practical recommendations for clarifying and sharpening the model as a practical tool. As a result, some modifications were made in the model. The presentation will discuss the implications of incorporating the practical tool in teacher education programs.

**השפעתה המעצבת של הפדגוגיה בסדנת אמנות רב תרבותית
על הרווחה הנפשית של התלמיד המתבגר בבית הספר התיכון**

Adolescents both in Israel and worldwide experience stress as a result of physical, cognitive and emotional changes. They face confusion, heavy workload of learning tasks in a reality characterized by changes and uncertainty. The multicultural and political Israeli society, the virtual reality, screen life, information overflow, and ongoing communication through social networks are added to the many effects on the well-being dimensions of Generation Z.

Consequently, the importance of studying in an art workshop in high school as a potential accelerator of well-being is growing. This study focused on the impact of pedagogy in the high school multicultural art workshop on the well-being of the adolescent students. The study, conducted according to the mixed methods approach, examined the well-being components: meaning and hope, empathy and pro-social behavior, and a sense of self-efficacy, and their developmental measures. For this purpose, a well-being quantitative questionnaire was administered to 12th graders at the beginning and end of the school year. Furthermore, semi-structured qualitative interviews were conducted with students who had graduated from high school in the past five years. These students told about the personal experience they remembered from their three years of study in the multicultural art workshop. In an attempt to monitor the impact of pedagogy in the art workshop, an intervention program was developed, combining art education, progressive, humanistic, and multicultural pedagogy with social emotional studies, in order to increase the students' well-being.

The findings indicated high well-being levels among 12th grade students attending the art workshop with regard to the three variables examined by the well-being questionnaire: meaning and hope, empathy and pro-social behavior, and sense of self-efficacy. In the meaning and hope dimension, significant differences were indicated. The other two dimensions showed no significant differences, yet they were above average. As a result of the high level of well-being components, there was a significant increase in the students' physical well-being indices, as manifested by the research findings. The semi-structured interviews findings illustrated a significant increase in the three variables over three years of study in the art workshop.

The main conclusion derived from the findings is that the pedagogy in the art workshop has a meaningful impact on the cultivation of the adolescent students' well-being in the three well-being dimensions, affecting also the physical wellbeing. The increase in indices is mainly due to the multicultural humanistic approach, personal creativity, social and emotional learning, the relationships of the students with themselves, with other students, with the teacher, as well as exposure to the art world. All of these entailed a learning environment that nurtured a sense of security, hope, meaning, authenticity, interest, depth, empathy and constructive relationships, respect for others, a sense of self-efficacy, a wish to create both as an individual and as part of a creative group, and give a cognitive and emotional expression to inner and outer worlds.

The research findings provided a model for cultivating the well-being of students at school through pedagogy in the multicultural art workshop. The model is offered to principals, policy makers in the education system, educational institutions and various organizations.

Keywords: multicultural art workshop, art education, high school, adolescents, well-being, Generation Z, social emotional learning, creativity, multicultural pedagogy, meaningful learning, progressive pedagogy, humanistic pedagogy.

עיצוב למידה (Beetham & Sharpe, 2013), הוא תחום צומח של מחקר ופרקטיקה חינוכיים. זהו מעשה יצירת ומכוון של פיתוח פרקטיקות, תכניות לפעילות, משאבים וכלים חדשים, שמטרתם להשיג יעדים חינוכיים בהקשר נתון (Mor & Craft, 2012). העוסקים בתחום שואפים להבין כיצד תהליכים אינטואיטיביים הנעשים על-ידי מורים ומעצבים עשויים להיות ברי-הצגה ושיתוף, וכיצד ניתן לשכללם להשפעה ומשמעות גוברים. עיצוב הלמידה מבנה את תהליכי הלמידה ביוצרו/או בהתרחשו בסביבת למידה. לסביבת הלמידה תפקיד חשוב ביצירת תהליכי הלמידה טובים ואפקטיביים (סלומון, 2000). סביבת הלמידה אינה מסתכמת בקירות או אביזרים בכיתה, אלא מגלמת את המרכיבים העשויים לתמוך בתהליכי הלמידה בהקשר נתון. ההשפעה לטווח ארוך על הלמידה מסתמכת על-כך שלאפשרויות ממושכות ללמידה פעילה העוסקת במושגים מורכבים, יישומם והקשרים ביניהם יש השפעה על הדרך שבה נבנה הידע (Bransford, Brown & Cocking, 2000). נשאלת השאלה כיצד לעצב למידה וסביבת למידה כדי שהשפעתה תאריך ימים? מה מאפייני סביבת למידה המפתחת מיומנויות חשיבה גבוהות שרישומן ניכר לאורך זמן, מעבר לסיומם של קורס ותכנית?

מחקרים הבודקים השפעה לטווח ארוך בתחומי דעת שונים הינם נדירים יחסית. גם כאשר קיימים, נבדקים לרוב הישגים או פרמטרים נלווים ללמידה, כגון, אחוז כניסה לאוניברסיטה או לחילופין, עמדות כלפי מקצוע (למשל, Markowitz, 2004; Barnett, 1995). מעקב מעמיק בכלים מעורבים על תהליכי חשיבה כנגזרת של למידה לאורך זמן קיים אך אינו שכיח בהוראת דיסציפלינות שונות לרבות במתמטיקה.

המחקר המתואר להלן בדק את השפעתה של תכנית בחקר נתונים שנלמדה בכיתות ד-ו, שלוש שנים לאחר סיומה. התכנית פותחה במסגרת פרויקט קישורים (Ben-Zvi, Gil, & Apel, 2007), שבו עוצבה תכנית המתמקדת בפיתוח חשיבה הסקתית, נושא שאינו בתכנית הלימודים הפורמלית אך נלמדה בבית הספר. ההשפעה נבדקה בהקשרי ידע, מיומנויות חשיבה ומיומנויות חקר בתחום הדעת של חקר נתונים וחינוך סטטיסטי. זאת תוך התמקדות בהשוואה בין קבוצת תלמידים בכיתה ט' שהשתתפו בתכנית לקבוצת תלמידים שלא השתתפה בה באותו בית ספר. ממצאי המחקר שעשה שימוש בשיטות מעורבות (Tashakkori & Teddlie, 2003) העלו השפעה לטווח ארוך על החשיבה הסטטיסטית ההסקתית - היכולת להסיק ממדגם לאוכלוסייה, חשיבה על מדגם אקראי וכן בתחום של מיומנות חקר האופייניות לשימוש במעגל החקר לצורך למידה מנתונים על עולם רחב יותר (Gil & Ben-Zvi, 2014). מאחר שההתערבות כללה עיצוב סביבת למידה שפירותיה נחקרו בזמן התכנית ושלוש שנים לאחריה, אופיין עיצוב הלמידה ומאפייני סביבת הלמידה העשויים לתרום להשפעה לטווח ארוך. בהיצג יתוארו בקצרה הממצאים, מאפייני התהליך וסביבת הלמידה מתוך חקר מקרה זה. מתוכם יידונו תובנות המתקשרות למאפיינים אלו וכיצד נוכל להקיש מהן לסביבות אחרות בהינתן תנאים הדומים לאלו המתוארים במחקר. זאת במטרה לתרום לידע העיצובי הקשור לפיתוח תכניות בעלות היתכנות השפעה ארוכת טווח, להן שואפים רבים במדעי הלמידה.

מקורות

סלומון, ג' (2000). טכנולוגיה וחינוך בעידן המידע. זמורה ביתן מודן.

Barnett, W. S. (1995). Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes. *The future of children*, 25-50.

Beetham, H., & Sharpe, R. (2013). An introduction to rethinking pedagogy. *Rethinking pedagogy for a digital age: Designing for 21st century learning*, 41-61.

Ben-Zvi, D., Gil, E., & Apel, N. (2007, August). What is hidden beyond the data? Helping young students to reason and argue about some wider universe. Paper presented at the Fifth International Research Forum on Statistical Reasoning, Thinking and Literacy (SRTL-5), University of Warwick, UK, August, 2007.

Bransford, J., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (2000). *How people learn: Brain, mind, experience, and school*. Washington. D. C.: National Academy Press.

Gil, E. & Ben-Zvi, D. (2014, July). Long-term impact on students' informal inferential reasoning. Invited paper presentation for The Ninth International Conference on Teaching Statistics (ICOTS9) (July 2014), Flagstaff, Arizona.

Markowitz, D.G. (2004). Evaluation of the Long-Term Impact of a University High School Summer Science Program on Students' Interest and Perceived Abilities in Science. *Journal of Science Education and Technology* 13, 395-407.

Mor, Y., & Craft, B. (2012). Learning design: reflections on a snapshot of the current landscape. *Research in learning technology*, 20, 85-94.

Tashakkori, A., &

3. חינוך למען הסביבה

יו"ר: עדינה משעל

אדיב גל,

עיצוב היחס למינים פולשים על-ידי גישה אקו-הומניסטית: בזים ומיינות כמקרה בוחן

השימוש במונחים פשוטים לניסוח מושגים אקולוגיים יכול לבלבל ולעורר ויכוחים אידיאולוגיים. בעיה זו חריפה במיוחד במחקרים על מינים פולשים והטיפול בהם. הטיפול במינים פולשים, המסבים נזק לסביבה, מורכב בגלל היותו נושא הכולל היבטים אקולוגיים, פוליטיים, תרבותיים, כלכליים, חינוכיים ואתיים. אחד המינים הפולשים המוכרים בישראל היא המיינה המצויה. מאז 2015 לומדים וצופים תלמידי כיתות ה' מבית ספר ממלכתי בצפון הארץ במערכת היחסים בין הבזים האדומים (מין מקומי) למיינה המצויה (מין פולש). עד שנת 2019 למדו התלמידים בגישה המבוססת על "עוזרים לאחד (לבזים) על חשבון האחר (המיינה)" תוך הדגשת היבטים אקולוגיים בלבד. משנת 2019 התבסס הלימוד על עקרונות האקו-הומניזם תוך שילוב היבטים אתיים. באמצעות ניתוח איכותי פנומנולוגי בגישה הפרשנית של 78 יומני כתיבה של התלמידים נותחו עמדותיהם כלפי הפתרון המוצע להופעת המיינה לפני שילוב עקרונות האקו-הומניזם במערך ההוראה ולאחר השילוב של עקרונות אלו.

ניתוח הסיכומים מלמד על שתי תמות מרכזיות בהתייחסות התלמידים למיינה: התיאורטית והמעשית. ברמה תיאורטית נמצאו, בשתי השנים, שלוש קטגוריות המתייחסות להשפעה השלילית של המיינה על הבזים. ההבחנה בין הרמות תואמת את התוצאה שנגרמה לבזים. מוות של בזים יוחסה כהשפעה חזקה: "המיינה הורגת גוזלים." בהשפעה ביונית הבזים נפגעים אך לא מתים: "המיינות תופסות אתרי קינון". השפעה חלשה מבוטאת במילים: "הבזים מפחדים". בסיכומים של התלמידים, בשתי השנים, עיקר ההתייחסות הייתה להשפעה הבינונית של המיינה על הבזים. ברמה מעשית, גם בשנת 2018 וגם בשנת 2019 הציעו התלמידים ארבע דרכים לטיפול בקונפליקט בין המיינות לבזים. ההבדל בין השנים מתבטא באחוז ההיגדים הגבוה לטיפול אגרסיבי הכולל פגיעה פיזית במיינות ("מוות", "דילול" ו"צייד") אותו הציעו התלמידים בשנת 2018 לעומת 2019. בניגוד, בשנת 2019 אחוז גבוה של ההיגדים כלל פתרון המבוסס על טיפול במיינה אך ללא פגיעה פיזית במיינה ("אי אפשר להכחיד את המיינה בשביל הבז").

מהממצאים עולה שלימוד תוך התבססות על עקרונות האקו-הומניזם לא גרעה מיכולתם של התלמידים להכיר את מערכת יחסי הגומלין בין המיינה לבזים, אך הפתרונות שהוצאו על ידם היו יותר הומניים ואתיים וכללו פחות ביטויים בעלי קונטציה אגרסיבית. מכאן, שאת התופעה של המינים הפולשים יש לבחון באמצעות גישה חינוכית רב ממדית, סובייקטיבית, תלויה בעיני המתבונן ובה אין אמת אחת, כדוגמת הגישה האקו-הומניסטית. גישה זו משלבת אחריות לגורל הטבע והאנושות תוך הדגשת עקרונות הכבוד, ההדדיות, המידתיות, שגשוג עולם הטבע ואיכות חיים נאותה לכלל בני האדם והיצורים החיים ללא הפליה. מבחינה חינוכית הגישה האקו-הומניסטית דוגלת בתרבות דיאלוגית, הסכמה וחיים עם אחרים ולא בגישת ההכנעה וההצלחה על חשבון אחרים. היא דוחה את דרכי השרירות, הכוחנות והשליטה הרווחות בהתנהגות האנושית כלפי הסביבה הטבעית ובמקומן מניחה תשתיות שיש של היגיון, הומניות, הגינות, הרמוניה ואתיקה.

אירים אלקחר, דפנה גן, נעמה לב,

השטחים הפתוחים הם הבית שלי: השפעה ארוכת-טווח של תוכנית חינוכית לשמירת טבע במרחב שקמה על משתתפיה

מטרה מרכזית של תוכניות חינוכיות הפועלות בגישת חינוך מבוסס-מקום היא חיזוק קשר המשתתפים בהן למקום והשפעה ארוכת-טווח על אזרחותם הפעילה בהיבטים של ידע, עמדות ומחויבות לפעול למען הסביבה. עם-זאת, מרבית המחקרים בתחום מתעדים תרומת תוכניות כאלה קרוב למועד סיומן. מנקודת-המבט של חינוך מבוסס-מקום המחקר הנוכחי בחן את השפעת התוכנית "מרחב שקמה - השטחים הפתוחים הם הבית שלי" המופעלת על-ידי רשות-הטבע-והגנים על המשתתפים בה (מורים, תלמידים ומדריכים) בהיבטים אלה, לאחר 5-8 שנים מסיום מעורבותם בה. התוכנית פועלת כעשור במספר בתי-ספר יסודיים במרחב-שקמה והשתתפו בה מאות תלמידים. התוכנית נועדה לעודד אזרחות פעילה בקרב קהילות מרחב-שקמה על-מנת לשמור על השטחים הפתוחים. לאור חשיבות התוכנית והמשאבים הרבים המושקעים בה על-ידי רט"ג ראוי לבחון האם מטרותיה מושגות בטווח-הארוך. רט"ג ראוי לציון על בחירתה לבחון תוכנית זו לעומק ולהתבונן באופן ביקורתי על הצלחותיה ואתגריה. במסגרת גישת חקר-מקרה נאספו במחקר נתונים משאלונים, ראיונות ומסמכים. הממצאים מלמדים שלתוכנית השפעה במעגלים מתרחבים החל מהשפעות אישיות על המורים ועד להשפעות קהילתיות. נמצא שהתוכנית חיזקה את הידע של התלמידים, שנשמר לטווח-ארוך. אולם, לא נמצאו הבדלים מובהקים בעמדות ובהתנהגות הסביבתית המוצהרת בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית לכאלה שלא. בוגרים שרואינו הביעו נכונות מסוימת לפעול למען השטחים הפתוחים בהתייחסם לדילמת שימור-מול-פיתוח מקומית. מספר מרכיבים בתוכנית דווחו כתורמים ללמידה החווייתית של התלמידים, לחיזוק עמדותיהם ונכונותם לפעול למען שמירת טבע ובהשפעת התוכנית על בית-הספר והקהילה (למשל, תלמידים מדריכים הורים ופעולות סביבתיות). המורים שהיו מעורבים בתוכנית מספר שנים זוכרים אותה, ומציינים את תרומתה לחיזוק הידע, המודעות והנכונות שלהם לפעול ובמידה כלשהי את תרומתה בהיבטים אלה לבוגרים. בנוסף, המורים מדגישים שקשר רציף מצד רכזת התוכנית מרט"ג עימם סייע להם לשלב תכנים מהתוכנית בתהליכי הוראתם. מהממצאים עולה, שהמדריכים תופסים את עצמם כמקור ידע בנושא שמירת טבע ואת תפקידם להנחיל ידע ומודעות סביבתיים. מרביתם מסכימים שלמורים תפקיד חשוב במעורבות פעילה בתוכנית, אך בפועל אינם משתפים אותם. בנוסף, המדריכים מבינים את חשיבות שילוב התוכנית בתוכנית-הלימודים הבית-ספרית, אך אינם פועלים לשם כך.

מטרות התוכנית הושגו חלקית. על-מנת שהתוכנית ייזכרו כמשמעותיות לבוגריהן בטווח-ארוך, ויעודדו אזרחות פעילה חשוב שיכללו התנסות ישירה ומתמשכת בפעולות סביבתיות, יזמנו מעורבות רגשית ויתמקדו פחות בהנחלת ידע מדעי. רתימת המורים למעורבות פעילה בתוכניות כאלה ושילוב התוכנית בתהליכי ההוראה שלהם, מחייבת לטפח קשרי מדריך-מורה. תרומת המחקר העיונית היא בחינת השפעות ארוכת-טווח של תוכניות חינוכיות-סביבתיות, והתרומה המעשית היא סיוע לארגונים סביבתיים לקבל החלטות לגבי המשך תוכניות מתמשכות כאלה באופן שיממש את מטרותיהן.

איריס אלקחר, דפנה גן,

קידום חינוך לקיימות ותחושת קהילתיות של מורים מנקודת מבט של תרבות ארגונית: חקר מקרה של בית-ספר "אפק"

קידום מעמיק ומתמשך של חינוך לקיימות בבתי-ספר מחייב לאמץ גישה מערכתית, כדוגמת **whole school approach**, שמעודדת שינוי ארגוני. לתרבות בית-ספרית המטפחת תחושת קהילתיות חזקה של מורים יכולה להיות השפעה רבה על המידה והאופן שבו חינוך לקיימות יצליח להיטמע בטווח-ארוך בבית-הספר כארגון.

במחקר איכותני זה נבחן הקשר בין חינוך לקיימות, תרבות בית-ספרית ותחושת קהילתיות מנקודת מבט של מורים. יחסי גומלין אלה כמעט ולא נחקרו.

מודל התרבות הארגונית של שיין (Schein, 1985) שאומץ כמסגרת העיונית של המחקר, כולל שלושה רבדים: סממנים, ערכים והנחות יסוד (סמויות).

באמצעות המודל נבחן במחקר הנוכחי חוזק התרבות הארגונית בהקשר לחינוך לקיימות בבית-ספר יסודי בישראל, ששם לו כמטרה מרכזית לקדם ערכי קיימות בבית-הספר ובקהילה.

לצורך המחקר נאספו נתונים משאלון כמותי, ונותחו ראיונות עם מורים ומסמכים רלוונטיים.

הממצאים מלמדים על קשר ברור בין קידום חינוך לקיימות לבין תרבות בית-ספרית המטפחת קהילתיות. נמצא שתחושות הקהילתיות של הצוות החינוכי לבית-הספר כארגון הן חזקות, ובאופן דומה, המחויבות לקדם חינוך לקיימות בבית-הספר גבוהה אף היא בכל הרבדים של המודל. המורים העידו שתחושת הקהילתיות החזקה שלהם מסייעת להם לקדם ערכי קיימות. ברובד של הסממנים מורים העידו על קיומן של סדירויות בתוכנית הלימודים המעודדות אותם לקדם קיימות ועל תוכניות מתמשכות להתפתחות מקצועית בהיבט של הקהילתיות. ברובד הערכי, מורים ציינו את הכבוד והמחויבות האישית שלהם לשמור על הסביבה ואת הסולידריות, התמיכה ההדדית ושיתוף ההורים והקהילה בהיבט של הקהילתיות. ברובד של הנחות היסוד המורים הדגישו שהם תופסים את בית-הספר כקהילה לומדת, שבה מורים ותיקים כחדשים רואים עצמם מחויבים לקדם קיימות בהיבטים חברתיים וסביבתיים, ושיש להם אוטונומיה לגבי הדרכים שבהן הם יבחרו לעשות זאת תוך שיתוף הקהילה המקומית.

תובנה מרכזית העולה מהמחקר היא ההבנה שטיפול תחושת השייכות של מורים לארגון הכרחי כדי ליצור בהם רצון ומחויבות לקדם אג'נדות חינוכיות מרכזיות של הארגון. במקרה הנוכחי האג'נדה המרכזית היא קידום חינוך לקיימות. באופן דומה, מאמץ לטפח תחושת קהילתיות של מורים יוכל לסייע לחזק אג'נדות חינוכיות מרכזיות אחרות אותן בתי-ספר מעוניינים לקדם.

4. לפרוץ גבולות: מפגש מעורר חוויה ומחשבה בין דיסציפלינות ובין מדינות

יו"ר: שמחה גתהון

נטע בר יוסף-פז, נירית אסף, דפנה גן,

"בשבחו של הטבע": התבוננות ביקורתית בחוויית מדבר בקורס בספרות

The presentation will share an interdisciplinary experiential environmental and contemplative course at Kibbutzim College of Education and a research conducted on this course. Entitled "Nature and Me: Literature and Mindfulness in the Dessert", the course is exceptionally co-taught by an Ecologist and a literary scholar, part of students' teacher-training-program. The course includes two-day base camping and hiking in the Negev Desert and on-campus meetings in the Kibbutzim Center for Contemplative Pedagogy. Combining Field-Ecology, Literature and Mindfulness, the course suggests a unique experience in which students read contemporary Hebrew Ecopoetry and American Nature-Writing, take individual short explorative excursions studying the geology, flora and fauna of the desert, practice guided mindfulness meditations in the field, and keep contemplative-writing journals. Students experience slowing down, creative familiarity with Literature, contemplation and dialogical culture – with oneself, with others, and with Nature.

While presenting the course we will additionally share an on-going research we are conducting, aimed at exploring the effect of this unique course on the students' perception of outdoor contemplative learning experience of literary texts within Natural Environment. For this purpose, we had asked the students to create drawings of their perception of the course both pre and post-course (Moseley et al, 2010; Ozsoy, 2012). Their drawings, alongside with their written explanation of their visual images are our primary research data. In addition, we use the students' contemplative critical reflections and the course's final achievement – workshops developed by students' teams taught to their peers in other programs in the college.

To be sure, preliminary results show that the course's contribution to the students' learning was expressed in their workshops and drawings. Indeed, they have internalized and applied what they had learned: interdisciplinary co-teaching, contemplative approach, critical thinking and a combination of Nature, ecology and literature. Additionally, pedagogical methods were acquired and implemented.

The students' feedback points to meaningful and relevant learning that connects them to the teaching profession. The pupils who studied with the student teachers in the program reported an experiential and caring learning that brought them closer to one another, and led them to anticipate our students' lessons.

עינת גיל, ענת אבן זהב, יוסטינה סמיונוב, פיתוח חשיבה יזמית בסביבת למידה בינתחומית בקורס בין-לאומי ישראל-פולין בעת קורונה

סיום תקופת הקורונה מעמתת את מערכת ההשכלה הגבוהה עם השלכותיה הרבות ביניהן: איכות ההוראה בלמידה מרחוק ומתן מענה לצרכים רגשיים וחברתיים של הפועלים בזירת ההוראה והלמידה, שנאלצו להתמודד עם הריחוק חברתי שאפיין את התקופה. חשיבות ההבנה של היבטים אלו ואחרים הנם משמעותיים לארגון הלמידה העתידי בהתמודדות במצבי משבר ולבחינת ההזדמנות לשיפור היבטי הוראה ולמידה במערכת ההשכלה הגבוהה. לצד הנסיבות הספציפיות שהיו בתקופת הקורונה בארצות שונות, התמודדו מדינות ומוסדות שונים בדרכים דומות במעבר להוראה מקוונת, הקפדה על מסיכות וריחוק חברתי ושילוב למידה היברידית כאשר התאפשר.

במחקר זה אנו מבקשות להתבונן על היבטים אלו ואחרים דרך עיצוב סביבת למידה בפרויקט "Bridging the Distance". זוהי סביבת למידה בינלאומית ובינתחומית בת שישה מפגשים לימודיים בין סטודנטים ישראלים ופולנים: סטודנטים בקורס "יזמות פדגוגית" הניתן במסגרת תכנית רג"ב בסמינר הקבוצים וסטודנטים לפדגוגיה באוניברסיטת גדאנסק בפולין.

עיצוב הלמידה כלל שתי יחידות הוראה, האחת, המזמנת התבוננות פנימה על האתגרים הרגשיים-חברתיים בעזרת כלים אומנותיים (של עיצוב גרפי) ושיח; השנייה, התבוננות חיצונית על אתגרים והזדמנויות והתמודדות עמם באופן יזמי. שני תוצרים לימודיים הופקו במהלך המיזם הקשורים להשפעת הקורונה על חיי הסטודנטים: 1. עיצוב גרפי של חולצות ע"י קומפוזיציה של תמונות, טקסט וגרפיקה; 2. הצעת מיזמים חברתיים, עסקיים ופדגוגיים שהוצגו כפיץ' (Pitch) - העברת מסר תמציתי הנועד לקדם התעניינות משקיעים אפשריים. אלו התקיימו במפגשים מקוונים בקבוצות מעורבות ובהנחיית צוות אקדמי ומנהלי שלווה גם על ידי מרכז החדשנות והמכון הפולני.

מטרות המחקר בודקות אם כך, כיצד תורמת ההשתתפות בסביבת למידה בינלאומית ובינתחומית לפיתוח חשיבה יזמית? האם חל שינוי בהיבטים רגשיים וחברתיים בקרב המשתתפים בעקבות המפגשים? ומהם מאפייני עיצוב הלמידה במפגשים לימודיים המתקיימים בקורס אקדמי התומכים בפיתוח מיומנויות רגשיות-חברתיות דרך אומנות והמכוונים לפיתוח חשיבה יזמית בקרב משתתפיו?

המחקר עושה שימוש במתודולוגיה של מחקר מבוסס עיצוב (Design-Based research; Barab & Squire, 2004) הבא לתרום תיאורית ויישומית בהקשר לעיצוב ולמידה בסביבת למידה חדשנית. כלי המחקר כללו שאלון הכולל שאלות פתוחות וסגורות הנוגעות להיבטים רגשיים, חברתיים ויזמיים הופץ לכלל הסטודנטים (n=24); תיעוד וידאו של מפגשי הלמידה שקוימו באופן סינכרוני; ניתוח רפלקציות הסטודנטים וראיונות עם שישה סטודנטים (3 ישראלים ו-3 פולנים).

ממצאים ראשוניים מצביעים על תרומתה של סביבת למידה ייחודית זו בהנעת המשתתפים לשיתוף פעולה עיצובי ויזמי המשלב קרבה חברתית שהתפתחה במהלך המפגשים הלימודיים בעבודה בקבוצות למידה קטנות (עד ארבעה משתתפים בקבוצה) כמו גם מזיהוי של אתגרים משותפים חוצי תרבויות בקרב משתתפי המחקר. תובנות המחקר עשויות לתרום הן באופן מעשי לעיצוב סביבות למידה בינלאומית כאלו המקדמות חשיבה יזמית בינתחומית ומתאפיינות בתמיכה רגשית-חברתית והן באופן תיאורטי בתרומתן למחקר הבוחן היבטי הוראה ולמידה מרחוק במסגרת בינלאומית.

אורלי מלמד, יעל הדסי בכר, יונתן פריזם,

יצירת תמונת מציאות משותפת בצל הקורונה:

אוריינות מדיה פוגשת אומנויות בקורס בינלאומי

יובל נוח הררי מצביע על כך שבסביבה התקשורתית והטכנולוגית הקיימת, גדול עוד יותר האתגר של כל אדם לפענח ולהבין את המציאות המורכבת ולהבחין בין מציאות לבין בדיון וחדשות כזב (הררי, 2018).

מחקרים מראים שבזמן משבר ואי ודאות, צריכת החדשות והחיפושים ברשת גוברים. בעת משבר הקורונה הגלובאלי, שהשפיע על כל תחומי חיינו, צריכת מדיה מסייעת לגבש תמונת מציאות כבסיס להערכת סיכונים, זיהוי אתגרים והזדמנויות וכנקודת מוצא לקבלת החלטות כיצד להתנהל בחיי היום יום (Schäfer et al, 2021).

מגפת הקורונה סוקרה באינטנסיביות רבה בישראל ובעולם. שפע של דימויים ומידע זרמו אלינו דרך המסכים. אלו מביניהם נצרכו בתודעה הקולקטיבית של סטודנטים בקורס בינלאומי כמייצגים את התקופה? מדיה ואמנויות ממלאים תפקידים מרכזיים בשיקוף ובהבניית תמונת המציאות. כיום, כשיש אפשרות נגישה ליצירה ולשיתוף באמצעים דיגיטליים, האתגרים שלנו כמשתמשים הם גם לתווך את תמונת המציאות מנקודת מבטנו באמצעות יצירה, תגובה ושיתוף (Hobbs, 2021).

הקורס המקוון הבינלאומי "אוריינות דיגיטלית באמנויות - גישה רב-תחומית" נלמד בתקופת הקורונה בשנת תשפ"א, בחוג לאוריינות חזותית בסמינר הקיבוצים וכלל ארבעה מפגשים בינלאומיים המבוססים על אוצרות, יצירה ושיח, עם סטודנטים לתקשורת ואמנויות מקולומביה קולג', שיקגו.

52 סטודנטים מישראל ומשיקגו שיתפו ודנו בחדרים בזום, תמונות וסרטונים שייצגו תמונת מציאות עכשווית (בתקופת הקורונה) ועתידית (פוסט קורונה) ויצרו קולאז'ים קבוצתיים.

אחת המשימות הייתה לבחור "תמונת השנה" המשקפת את תקופת הקורונה מתוך שתי תערוכות צילום שהוצגו גם באופן מקוון בישראל ובשיקגו: "עדות מקומית" - תערוכת צילומי עיתונות מובילה בישראל, ו"כיצד דמוקרטיה נראית?" - תערוכת צילום שהוצגה במוזיאון לאמנות צילום עכשווית בשיקגו.

מחקר זה בדק את תפישות המציאות שהציגו הסטודנטים משתי המדינות באמצעות ניתוח תוכן איכותני תימטי של דימויים והסברים שהוצגו בארבעת המפגשים.

המסקנות מעידות שאין תמונת מציאות אחת מועדפת המייצגת את התקופה. עם זאת, קיימים היבטים תימטיים גלובאליים משותפים בייצוג של תמונת המציאות והעכשוויות והעתידית, בתפישת האתגרים וההזדמנויות שטמונים בתקופה זו. המכנים המשותפים החזותיים יצרו שפה משותפת, נקודות מגע והזדמנויות לשיח בין הסטודנטים מישראל ומארה"ב. לצד זאת, הלך רוח פסימי / אופטימי בשתי הקבוצות, הושפע מהשלב שבו נמצאה כל מדינה בהתמודדות עם מגפת הקורונה.

תכנון המפגשים הקפדני וההכנה המוקדמת של משימות היצירה על ידי הסטודנטים הישראלים והאמריקאים, תוך קבלת תמיכה באנגלית לסטודנטים הישראליים, יצרו מעורבות והשתתפות רחבה. נוכחנו שגם באופן מקוון ניתן ליצור תהליכי שיח משמעותיים עם זרים מתרבויות אחרות, באמצעים חזותיים, סביב נושא גלובאלי אקטואלי משותף. נשמח לשתף בלקחים שלנו לשיפור המתודות ליצירת גשר בין תרבותי במפגשים בינלאומיים מרחוק, באמצעות יצירה אישית.

ביבליוגרפיה:

הררי, י', נ' (2018). 21 מחשבות על המאה ה-21. תל אביב: כנרת-זמורה ביתן.

Hobbs, R. (2021). Media Literacy in Action. NY: Rowman and Littlefield Publishers.

Schäfer M, Stark B, Werner AM, Tibubos AN, Reichel JL, Pfirrmann D, Edelmann D, Heller S, Müller LM, Rigotti T, Letzel S and Dietz P (2021) Health Information Seeking Among University Students Before and During the Corona Crisis—Findings From Germany. Front. Public Health 8:616603. doi: 10.3389/fpubh.2020.616603

5. ידע, הערכה ומעשה בעבודתם של מורים: תחושות ועמדות המשקפות את המצוי והרצוי

יו"ר: נירה על דור

רות זוזובסקי,

פניה החדשים של העבודה המעשית בתקופת מגפת הקורונה

בתקופת מגפת הקורונה נדרשו המדריכים הפדגוגיים והסטודנטים המקיימים התנסות מעשית לשנות בבת אחת שגרות של למידה, הוראה והערכה. תהליכים אלו שעיקרם מתבצע תוך שהייה בבתי הספר והכיתות נאלצו להתקיים במרחב מקוון. האילוץ שנכפה חייב התמודדות, שליטה בכישורים חדשים, תכנון אחר של שיעורים ניהול אחר של כיתה וגילה אולי כמה יתרונות בלתי צפויים בביצוע העבודה המעשית המקוונת. המחקר הנוכחי מנסה לגלות את פניה החדשים של העבודה המעשית כפי שהתגבשו מאז פרוץ המגפה והאם יש לעבודה המעשית המקוונת ערך מוסף.

רינת ארביב אלישיב, קטיה רוזנברג,

תהליך ההכשרה במבט לאחור: תפיסות מורים חדשים את מוכנותם להוראה

המחקר הנוכחי מתמקד בתחושת המוכנות להוראה בכניסה למקצוע. הוא מבקש ללמוד באיזו מידה מורים מתחילים תופסים את מוכנותם לתפקיד המורה, ובאיזו מידה רכיבי ההכשרה ותחושת המסוגלות המקצועית קשורים לטיפול תחושת המוכנות למקצוע. נושא זה נבדק באופן מצומצם בהקשר הישראלי. המחקר נערך בקרב 584 מורים מתחילים אשר השתתפו בסדנאות התמחות בהוראה במכללה גדולה להוראה. מהממצאים עולה כי המורים המתחילים מעריכים את מוכנותם לתפקיד ההוראה במידה בינונית. שקלול של כלל מרכיבי ההכשרה מלמד כי הן המרכיבים הפרקטיים והן המרכיבים הדיסציפלינריים נתפסים על ידי המורים המתחילים כתורמים לטיפול תחושת מוכנותם להוראה, כאשר הלימודים בתחום הדעת נתפסים על ידם כבעלי תרומה המשמעותית ביותר. תחושת המסוגלות נמצאה כגורם מתווך בין תפיסת תרומת ההכשרה לכניסה למקצוע לבין תחושת המוכנות. כמו כן, מורים בשנה הראשונה (לעומת שנה שניה) ומורים שהתכשרו במודל המסורתי (תואר ראשון בהוראה לעומת התכניות החלופיות) הביעו מידה גבוהה יותר של תחושת מוכנות למקצוע. הדיון מציע משמעויות תיאורטיות ופרקטיות של הממצאים.

מילות מפתח: מוכנות להוראה, מסוגלות להוראה, הכשרה להוראה, כניסה לתפקיד המורה

אירית לוי פלדמן, ברברה פרסקו, סיגל ריינדרס כפרי, שרון שפריץ, איך מורים רוצים שיעריכו אותם?

מטרת המחקר היא להציג תפיסות של מורים את הערכתם הרצויה. תפיסות אלו עוסקות בתפקיד ההערכה, בקריטריונים הדרושים להערכת המורים, בכלים המאפשרים לאסוף מידע במהלך ההערכה, בשותפים להערכה ובתהליך ההערכה. לנוכח הממצאים נעשה ניסיון למקם את מודל ההערכה הרצוי שהציגו המורים, בין מודלים המתבססים על תפיסות פוזיטיביסטיות לבין מודלים המתבססים על תפיסות קונסטרוקטיביסטיות. האחרונים "עשירים" יותר ומתאפיינים במגוון של קריטריונים, בריבוי עדויות, בריבוי שותפים ובהליך הערכה מקיף אשר קושר בינה לבין התפתחותו המקצועית של המורה המוערך. מהממצאים עולה כי המודל אשר מאפיין את עמדותיהם של המורים נמצא בין שתי התפיסות ונוטה מעט יותר לתפיסה הקונסטרוקטיביסטית. למרות הבדלים בין קבוצות המורים שהשתתפו במחקר, התפיסות של אף אחת מהן לא ביטאה מודל קונסטרוקטיביסטי מובהק.

המשתתפים במחקר היו 1,554 מורים שמילאו שאלון כמותי מקוון. הנתונים נאספו בין דצמבר 2016 למרץ 2017 - הן באופן מקוון, הן באופן ידני. ממצאי המחקר העלו כי על מנת לקדם תפיסות ופעולות של הערכת מורים ברוח הקונסטרוקטיביזם, הכרחי לפתח תרבות הערכה בבתי הספר. נמצא כי שני גורמים עשויים לאפשר זאת: (א) יצירת קשר ברור ומובנה בין הערכת המורה לבין פיתוחו המקצועי; (ב) בניית מודל גמיש של הערכת מורים, מודל אשר צוות בית הספר כולו יתאים אותו ב"תפירה אישית" להקשר האישי ולהקשר הבית-ספרי הייחודי. נוסף על התרומה המעשית של ממצאים אלה יש למחקר גם תרומה תאורטית: הוא קושר בין עמדותיהם של המורים באשר להיבטים מגוונים של הערכתם לבין תפיסות חינוכיות תאורטיות, ובכך גם ייחודו.

6. במבט היסטורי: שאלות מן הכתובים

יו"ר: עמוס רבן

נעמה גולן,

האם בכוחו של האל להושיע את עבדיו?

על שתי בעיות תיאולוגיות בסיפורי דניאל (א 9, ג 17-18)

בדניאל א 9 מסופר כי ה' נתן את דניאל לחסד ולרחמים לפני שר הסריסים. אולם, למרבה הפלא, למרות ההתערבות האלוהית מסופר כי שר הסריסים מסרב לבקשתו של דניאל שלא להתגאל בפתבג המלך. סירובו של שר הסריסים מעלה קושי תיאולוגי, שכן, איך ייתכן שהתערבותו של האל לא הועילה? האם קצרה ידו מלהושיע? פרשנים, מתרגמים וחוקרים שונים לאורך הדורות, החל מתרגום השבעים, יוספוס, דרך המדרש, רש"י ועד חוקרים מודרניים נתנו דעתם לקושי זה והסבירו אותו בדרכים שונות.

קושי תיאולוגי דומה עולה גם מדבריהם של שדרך, מישך ועבד נגו בדניאל ג 17-18. אלו עומדים מול נבוכדנצר ומסרבים בתוקף להשתחוות לצלם הזהב שהקים. בדבריהם מציבים הם שתי אפשרויות: האפשרות הראשונה עוסקת במצב שבו האל יוכל להצילם מכבשן האש הבווערת ומידי המלך- ואילו האפשרות שנייה עוסקת במצב ההפוך. האפשרות השנייה מתוארת על ידי המילים "וְהָיָה לָאֵל". את המילים האלה ניתן להשלים בשתי דרכים שונות: או שהן מתייחסות לפועל "יָכַל", או שהן מתייחסות לפועל "שִׁיזַב". בצדק טען קולנס כי רובם המוחלט של המתרגמים והפרשנים (חדשים כישנים) נטו לאפשרות השנייה, ממניעים תיאולוגיים יותר מאשר ממניעים פרשניים.

בהרצאתי ברצוני לבחון מחדש את שני המקרים הללו באמצעות ניתוח ספרותי, הכולל הצבעה על אנאלוגיה בין דניאל א לסיפור יוסף (בראשית לט) ולסיפור נחמיה (נחמיה א-ב), וניתוח מבנה הדיאלוג שבין שלושת הנערים לבין נבוכדנצר (דניאל ג 14-18). בהתבסס על הניתוח ספרותי אציע כי דווקא קריאה של פשט הכתובים, מבלי לנסות לשנותם ולהתאימם לתפיסות תיאולוגיות מסוימות, תוכל להאיר את סיפורי דניאל באור חדש ולסייע לנו לחשוף את המסר העמוק והמורכב העומד מאחורי סיפורים אלו.

"הצופה לבית ישראל" הוא כינוי לסופר ישראלי מרכזי המתבונן בבני עמו בעין ביקורתית ובה-בעת מנחם ומדריך אותם לקראת עתיד טוב יותר. מקור הכינוי בספר יחזקאל בו נאמר: "וְאַתָּה בֶן-אָדָם, צֹפֶה וְנִתְּיָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל; וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָבָר, וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִכַּף יָדִי". (ג' י"ז). בפסוק זה, ציטוט שמצטט יחזקאל את דבר אלוהים אליו בזמן התגלותו אליו, נקבע תפקידו המיועד של הנביא בפועלו בקרב עמו. בעמדה ביקורתית זו של "הצופה לבית ישראל" היה תמיד גם ביטוי בולט לכוח רצון ולתקווה. היבט זה של גאולה ותקווה שבישר "הצופה לבית ישראל" לבני עמו מבוסס על מבטו מלא העוצמה, שבאמצעותו הוא פועל בתוכם ומתקן את דרכיהם.

בתחילת המאה הקודמת כונה ח. נ. ביאליק "הצופה לבית ישראל", בהמשך, י. ח. ברנר, ובעשורים האחרונים כונו כך חיים גורי (חבר, 2015) ועמוס עוז.

בניגוד לדעה המקובלת שז'אנר הבלש הוא: "אמנות זעירה" [...] 'בידור' (מירון, 2006), אני מבקשת להציע עמדה שונה ולפיה ז'אנר ה'בלש' הוא שילוב של הקנוני האליטיסטי והפופולארי. בנוסף, אני מבקשת לראות בדמות הבלש אברהם אברהם, בספר אמונה, ובהתבוננות לאחר גם בשלושת הספרים שקדמו לו (משעני, 2011, 2013, 2015), "גיבור תרבות" (גורביץ' 2013), "צופה לבית ישראל" המונע על ידי הצורך העז ב: "התבוננות אל תוכו של האדם, אל מחשבותיו ואל לבו". (משעני, 2007)

ראיית אברהם אברהם כ"צופה לבית ישראל" מוקנית לו בזכות שמו המקראי, המקבל את מלוא משמעותו הלאומית-ההיסטורית במוטו הפותח את הספר: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" (משעני, 2021). ציווי מקראי זה המכון את הבלש אברהם אברהם אל ארץ-ישראל מתאר את מרחב פעולתו והתבוננותו ואת מושא מחויבותו ואחריותו. אברהם אברהם הוא בלש בכל מאודו, גם מחוץ למקום עבודתו, הוא קורא בדקדקנות ספרי בלשים ומלווה את התבוננותו בעולם בכתיבה במחברתו. כל אלה מעצבים אנאלוגיה בין דמות הבלש לבין דמות הסופר. התבוננותו הקפדנית של אברהם אברהם בעולם, תפקודו במשטרה כחלק מהארגון אבל גם כמי שנמצא בעימות מקצועי ומוסרי מול מפקדיה, אחריותו המוסרית - ברוח הפילוסוף לוינס (כנען, 2008) - לפגנים של הקורבנות והרוצחים גם יחד, כל אלה בעודו פועל כנגד פורעי הסדר תוך שהוא מבקש להחזיר את סדר העולם ב"מרחב איילון" על כנו - מאפשרים לראותו כ"צופה לבית ישראל".

רשימה ביבליוגרפית:

- גורביץ' דוד (2013). הבלש כגיבור תרבות. משרד הבטחון ההוצאה לאור.
חבר, חנן (2015). חיים גורי מיואש מתפקיד "הצופה לבית ישראל", הארץ, 11 בספטמבר.
כנען, גבי (2008). פנימידיבור: לראות אחרת בעקבות עמנואל לוינס. הקיבוץ המאוחד.
מירון, דן (2006). כומרייה בישראל, הו! 3, עמ' 99-128.
משעני, דרור (2006). בכל העניין המזרחי יש איזה אבסורד. עם עובד.
משעני, דרור (2011). תיק נעדר. אחוזת בית.
משעני, דרור (2013). אפשרויות של אלימות. אחוזת בית.
משעני, דרור (2015). האיש שרצה לדעת הכל. אחוזת בית.
משעני, דרור. (2007). "מה אנחנו עלולים לגלות אם נקרא סיפור בלשי פעמיים" הו! 6, עמ' 108-120.
משעני, דרור (2021). אמונה. אחוזת בית

שרית קופמן-שמחון,

"מושב לצים": הורדוס, התיאטרון הרומי, והתלמוד

מטרת המחקר:

לבחון את המשמעויות וההשפעה של הקמת תיאטרונים רומיים בידי הורדוס באזור יהודה, מול ההתנגדות הנחרצת של האוכלוסייה היהודית.

מתודולוגיה:

זהו מחקר היסטוריוגרפי במהותו. היסטוריונים מתקשים לבחון את העדויות שעומדות לרשותם לגבי התיאטרון הרומי באזור יהודה, שנובעים בעיקר משני מקורות: התלמוד וכתבי יוסף בן-מתתיהו ("קדמוניות היהודים" שנכתב בסוף המאה ה-1 לספירה). בהרצאתי אני מבקשת לבחון את הממצאים שניתן להפיק מהם. אעזר גם בכתביהם של הארכיאולוגים זאב וייס וארתור סג"ל. בניגוד לתלמוד, שרואה עצמו סמכות מוסרית ואינו מעונין בהסברים מדיניים ותרבותיים אלא תיאולוגיים, ספרו של בן-מתתיהו כתוב לפי סדר כרונולוגי, ומציע ניתוח השוואתי של תקופות שונות בהיסטוריה היהודית, בעוד ארכיאולוגים מנתחים התפתחויות בבצורת המבנים של תיאטרונים רומיים.

ממצאים:

התיאטראות הראשונים בארץ הוקמו במאה הראשונה לפני הספירה ביוזמתו, בתמיכתו ובמימונו של הורדוס, המלך הבנאי (37 לפנה"ס-4 לפנה"ס). תיאטראות הוקמו בערים המרכזיות ירושלים, קיסריה ויריחו, ומבני תיאטרון קטנים נבנו גם בהרודיון ובמקומות אחרים. סג"ל מסביר שתיאטראות אלה היו שייכים למבנים בעלי ייעוד פוליטי, שנועדו לשרת ולבטא את הקו הרעיוני-מדיני של הורדוס: הפיכת ממלכת יהודה למדינה ככל המדינות באימפריה הרומית אשר שלטה בכל האגן המזרחי של הים התיכון.

היהודים לא הורגלו באירועים מסוג זה, הזרים לאורחות חייהם ואינם תואמים את מסורת אבותיהם ואת רוח הדת. החשש מגילויי עבודה זרה היה כבד. לדברי בן מתתיהו, הורדוס לא העלה בדעתו את מידת הזעם וההתנגדות שיעורר מפעלו התיאטרוני בקרב היהודים, שהיו קבוצה דמוגרפית חשובה ביהודה, משום החשש שבנייני התיאטרון, ההיפודרום והאמפיטיאטרונים יישאו סמלים פגאניים. בן מתתיהו מציין קבוצת מתנגדים לשעשועים הרומיים שקשרה קשר נגד הורדוס על מנת "להגן על מנהגי הארץ" - הם נתפסו והוצאו להורג. הוא אף מדווח על נאום שנשא הורדוס ימים ספורים לפני מותו בהיפודרום שבנה ביריחו, שם כינס את זקני היהודים ואיים להרגם כדי שהאוכלוסייה היהודית תתאבל על מותו שלו.

מסקנות:

בחינת יחסם של היהודים חושפת מהלך מורכב: לאורך כחמש מאות שנים בהן התיאטרון הרומי היה נפוץ בארץ ישראל עד דעיכתו תחת לחץ הכנסייה, התהוו שלושה שלבים ביחס האוכלוסייה היהודית לתופעת השעשועים להמונים. בזמן הורדוס הייתה התנגדות דתית-לאומית מובהקת וגורפת, בהמשך היהודים החלו להשתתף בצורת בידור זו, ואילו בדורות האחרונים של התיאטרון הרומי המציאות הייתה שיהודים לקחו חלק פעיל בחיי הערים הרומיות, כולל בשעשועים להמונים.

7. ספרות והוראה מגויסת ומגייסת: שומרים על הבית דרך ייצוגים מילוליים

יו"ר: גיא פינקו

נטע דן,

אורי צבי גרינברג והבחירה בעברית

המשורר אורי צבי גרינברג (1896-1981) נולד למציאות לשונית מורכבת שאפיינה את החיים היהודיים בגולה. הוא דיבר פולנית ויידיש, למד עברית בצעירותו, ואת יצירותיו הראשונות פרסם בעברית וביידיש במקביל. היצירות שהוציאו לו שם כיוצר חדשן ומקורי נכתבו ביידיש דווקא, וכשעלה ארצה בשנת 1923 היה מוכר כמשורר יידי. ואולם, עם העלייה לארץ בחר אצ"ג בעברית כשפת יצירה בלעדית - מעבר לשוני שאין להפריז בחשיבותו כשמדובר במשורר, שהלשון היא האפיק הבלעדי בעבורו לביטוי וליצירה. את הבחירה בעברית נימק אצ"ג בשורה של מאמרים שפורסמו בעיתונות בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים, ובהם הסביר מדוע התחיה הלאומית של העם היהודי בארץ ישראל תיתכן רק בעברית. אצ"ג תיאר במאמרים יחס מורכב כלפי היידיש, שפת אימו האהובה, וטען שחרף מקומה החשוב בחיי דובריה היא סיימה את תפקידה ההיסטורי ולכן עליה "לפנות מקום" לעברית. במשך כשלושה עשורים - מהעלייה ארצה ועד לאמצע שנות החמישים - הקדיש אצ"ג את מרצו הפואטי לכתיבת שירה עברית וזנח הלכה למעשה את היידיש. הוא שב אליה רק לאחר חורבן יהדות אירופה במלחמת העולם השנייה, בשעה שרוב דוברי היידיש בעולם נשמדו.

הפעילות של אצ"ג למען העברית לבשה אופי מעשי מצד נוסף: בשנות החמישים הצטרף כחבר לאקדמיה ללשון העברית ופעל במסגרת זו להחייאת השפה ולעדכונה. אצ"ג תרם מידיעותיו ומעמדותיו התרבותיות, ההיסטוריות והלשוניות לפעילות האקדמיה ולפסיקותיה, הציע מילים חדשות (לדוגמה, "סיקור" הוא חידוש של אצ"ג), השתתף בדיונים על החלטות יסוד בעברית המתחדשת ואף הצית פולמוס ציבורי סוער בסוגיית הכתיב העברי.

ההרצאה סוקרת את הפעילות של אצ"ג למען העברית ואת ההכרעה האידיאולוגית-לשונית לזנוח את היידיש כמהלך למען התקומה הלאומית. ההרצאה מבוססת על חומרי ארכיון השמורים בארכיון אצ"ג בספרייה הלאומית, על פרוטוקולים של ישיבות האקדמיה ללשון העברית, וכן על מאמרים היסטוריים שפורסמו בעיתונות העברית בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים. בהרצאה אדון בסוגיות היסטוריות ולשוניות, ועיקרן הבחירה בעברית כשפת יצירה במציאות הלשונית המורכבת של יהדות אירופה וארץ ישראל בתחילת המאה העשרים; הזירות השונות של המאבק להנחלת העברית בארץ ישראל; והפעילות של אצ"ג באקדמיה ללשון העברית.

עמרי יבין,

הצבר חסר הבית - גולה ומולדת במחזותיו של נסים אלוני

בראיון הראשון שערך משה נתן בשנת 1966 עם המחזאי והמספר נסים אלוני, נשאל אלוני מדוע הוא נוטע את מחזותיו בנופיהן של ארצות אחרות. "זה נראה לי כל-כך טבעי," משיב אלוני, "שכך זה צריך להיות". ואולם באותה נשימה עצמה מודה אלוני שהוא כל הזמן כותב על ארץ-ישראל: "יש לי מין תאוה להגיד - כמו התאוה של היצ'קוק להופיע במשך שנייה בסרטים שלו - שזו כל הזמן דווקא ארץ-ישראל. אני לא גדלתי בארמונות מלכים. אני גדלתי בשכונה בתל-אביב, וזה מה שמרגיז אותי כל-כך לפעמים. הם [המבקרים?] לא נותנים לך, הם אומרים לך ככה: אדוני הנכבד, אתה נולדת בשכונה, אתה תהיה בשכונה כל ימי-חיך, ואתה לא יכול לכתוב על מלכים. למה? מה יש? שקספיר נולד בחיקה של איזו פיה? מה זה? ברצינות! ואיפה נולד זה שאומר לי את זה? ומדוע אסור? מה יש?" (נתן, ללא ציון שנה, עמ' 41 - 43).

על-רקע העובדה שמחזאי דור תש"ח, שעליהם נמנה אלוני, נטו להיצמד אל המציאות הקונקרטיה בת הזמן, מצביעים רוב החוקרים על-כך שכבר ביצירתו הדרמטית המוקדמת של אלוני, בולטת נטייתו לפרוץ את גבולות הזמן והמקום. יש הרואים את תחילתה של המגמה הזו כבר במחזהו הראשון 'אכזר מכל המלך', שבו הרחיק אלוני אל ארץ-ישראל של ימי המקרא. ואולם המגמה מתבהרת ומתחזקת במחזהו השני 'בגדי המלך', שבו פורץ אלוני גם את גבולות המרחב הממשי המוכר ומעצב מרחב סוריאליסטי על בסיס תשתיות תרבות כלל עולמיות.

מגמה זו של התרחקות מן ההווה הקונקרטית מתוארת על-ידי המחקר בדרך כלל כנטייה ל'הרחקת העדות'. במונח 'הרחקת עדות' מתכוונים החוקרים בעיקרו של דבר לנטיעת ההתרחשויות בזירה אחרת, המרוחקת מ'כאן' ו'עכשיו' ומאפשרת תצפית אחרת על המציאות המוכרת. נראה כי 'הרחקת העדות' נתפסת על-ידם כתחבולה פואטית, שמבטיחה לאלוני ריחוק מגילוייה הישירים של המציאות הישראלית ומאפשרת לו להעניק לתימטיקה החברתית-לוקאלית ניסוח מעמיק ומרחיב. ואולם הגדרת המהלך המסתמן במחזותיו המוקדמים של אלוני אך ורק כהתגבשות של מגמה פואטית חדשה, מחמיצה את הממד החתרני של יצירתו ומטשטשת את ייחודה. טענתי היא שהתופעה שמכונה בפי החוקרים 'הרחקת העדות', איננה אלא קצה הקרחון של מהלך מרחיק לכת, שמסתמן כציר תימטי מרכזי ביצירתו הדרמטית המוקדמת של אלוני. זהו מהלך שניתן לתיאור כהליך "הבשלתה" של אופציית הגלות, העמדתה בפני הגיבור הצבר, ובחינתה כחלופה ממשיית למולדת.

נמרוד טל,

שומרי העבר: הוראת היסטוריה בבית הספר הריאלי בשנות ה-70

מטרת המחקר היא לבחון את הוראת היסטוריה בבית הספר הריאלי בחיפה בשנות ה-70 על רקע ניסיונות שנעשו במשרד החינוך לערוך רפורמות מרחיקות לכת בתחום ההיסטוריה, בעיקר בכיוון של מתן דגש רב יותר על פיתוח חשיבה ביקורתית ועל רכישת הכלים המאפיינים את העבודה בתחום הדעת. במיוחד מבקש המחקר לחשוף, לסקור ולאפיין את האופן בו מורים בבית הספר היוקרתי התאימו את תכנית הלימודים תשל"ה לצרכיהם ולמטרותיהם בהוראת היסטוריה ואת המניעים שהניעו אותם לעשות זאת.

מבחינה מתודולוגית נשען המחקר על ניתוח היסטורי של חומרי ארכיון שטרם פורסמו, בעיקר מארכיון בית הספר הריאלי בבית בירם, חיפה. ניתוח זה מראה שכאשר סביבם מתחוללים שינויים חברתיים ופוליטיים עמוקים, מורי היסטוריה בבית הספר הריאלי חשו שמטרתם הראשונה והעיקרית בהוראת היסטוריה היא להבטיח שתלמידיהם יישארו קשורים קשר לעברם הקיבוצי ולמורשתם הלאומית. כך, על אף שניתנה בידיהם האפשרות ולמרות שהיו להם האוטונומיה, הכלים והידע לעשות זאת, והגם שבמשרד החינוך החלו לנשוב רוחות חדשות של שינוי בכיוון של הוראת היסטוריה ביקורתית ואקדמית יותר, מורי היסטוריה בבית הספר הריאלי בחרו לרתום את לימודי היסטוריה ואת האפשרויות החדשות לטיפול הזהות הלאומית של תלמידיהם. בתחושה שהעולם סביבם משתנה ללא הרף ובקצב חסר תקדים, מורי היסטוריה בריאלי ראו את תפקידם הייחודי כשומרי העבר האמונים על כך שההווה לא יתנתק משורשיו.

המחקר מאיר באור חדש פרק מרכזי בהיסטוריה של החינוך ההיסטורי בישראל וכן מפנה זרקור ליחסים הדינאמיים שבין מורים לבין מעצבי מדיניות ולא פחות מכך ליחסים המורכבים שבין אוריינות היסטורית, מטרות חינוכיות ערכיות והקשר היסטורי בעיצוב דמותו של החינוך ההיסטורי במדינת לאום במציאות משתנה.

סבב שני - הצגת מחקרי מרצים

8. הכול מתחיל בגיל הרך

יו"ר: סלאם קודסי

קטיה רוזנברג, ריבי כרמל, דפנה המר,

גננות בכניסה לתפקיד: בחינת משתנים המנבאים את השתלבותם

של הגננות החדשות בתפקיד ההוראה

Kindergarten Teachers' (KTs) work is different from school teachers' because they juggle between caring for young children and tending to their physical, emotional and educational needs, and being 'managers' or 'leaders' of their single kindergarten units. (Guo, Justice, Sawyer & Tompkin, 2011; Aizenberg & Oplatka, 2019). While the integration of new teachers (NTs) into the educational system has been a major field of research (Ingersoll, 2001, 2012; Ingersoll, & Strong, 2011. Ingersoll & Smith, 2004; Chubbuck, Clift, Allard & Quinlan, 2001), studies focusing on the induction and integration process of new kindergarten teachers (NKTs) are limited. The present study seeks to examine NKTs' perceptions of their integration in the kindergarten while relating to their self-efficacy, motivation, and type of support received. To do this our study focuses on two levels of integration: the internal track- integration in the single unit kindergarten; and the external track - integration within the larger professional space (such as working with peers, position holders or professional)s. Findings reveal positive statistical correlation between the internal and external tracks for NKTs' overall integration in the workplace. NKTs feel a higher sense of integration within the internal track (single unit kindergarten) compared to their sense of integration in the external track (the larger professional space). In the internal track the key predictors are support received from mentors, self-efficacy for working in the single kindergarten unit and low level of burnout. The key predictors found for integration in the external track are extrinsic motivation, self-efficacy for constructing collaborations and participating in Multiplayer Induction workshops (MITs).

Implications for induction into teaching and professional development programs include the creation of workshops that encourage in-field and out-of-college collaborations with kindergartens in order to provide NKTs with experiences that meet their unique needs, before they take on full responsibilities in the workplace. We recommend creating and maintaining a continuum that bridges the gap between pre-school teacher education programs and the entry stage of teaching, to enable professional support and the effective overall integration in the kindergarten unit and the professional space. Dyadic and peer group mentoring, combined with MIT workshops for NKTs may strengthen their self-confidence, efficacy, effectivity and motivation. All of these will contribute to job satisfaction and a greater chance of a higher retention rate of promising NKTs.

References

Aizenberg, M., & Oplatka, I. (2019). From professional isolation to effective leadership: Preschool teacher-directors' strategies of shared leadership and pedagogy. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 25(8), 994–1013. <https://doi.org/10.1080/13540602.2019.1688287>

Guo, Y., Justice, L. M., Sawyer, B., & Tompkins, V. (2011). Exploring factors related to preschool teachers' self-efficacy. *Teaching and Teacher Education*, 27(5), 961-968.

Ingersoll, R. M. and Strong, M., 2011. The impact of induction and mentoring programs for beginning teachers: A critical review of the research. *Review of Educational Research*, 81 (2), 201-233.

נirית אסף, נירית לביא-אלון,

"הגננות הן משאב יקר של רעיונות והתנסויות"

תרומת הלמידה מגננות עמיתות במסגרת השתלמות גן יער

התפתחות מקצועית הינה תהליך של שינוי. המרכיבים הנדרשים לקידום התפתחות מקצועית הם חשיפה לאסטרטגיות ותאוריות חדשות ויישומן לאורך זמן וכן תמיכה, רפלקציה ושיתוף פעולה עם מורים נוספים. למידת עמיתים (Peer Learning) היא למידה מעמיתים ועם עמיתים בתהליך הכולל החלפת ידע, רעיונות והתנסויות, תוך מתן תמיכה רגשית זה לזה. קהילת לומדים (Community of Practice) מתפתחת כאשר יש אינטראקציות בין עמיתים הכוללות שיתוף פעולה, חקר, אמון, פתיחות ותמיכה הדדיים.

בתשע"ח ובתשע"ט נערכה ברמת הנדיב השתלמות ייחודית לגננות שמטרתה הקניית התפיסה החינוכית של גן יער ויישומה. לאחר שנה ראשונה, נבחנו מרכיבי ההשתלמות שתרמו להתפתחות של תפיסות הגננות ולשינוי הרגלי היציאה לטבע. בין המרכיבים נמצאה תרומה ללמידה מגננות עמיתות, שהיא במוקד המחקר המוצג להלן. שאלת המחקר הינה כיצד תרומת הלמידה מגננות עמיתות להתפתחות המקצועית של הגננת בהקשר של תפיסה חינוכית של גן יער?

שיטות: המחקר נעשה בגישת מחקר עיצוב. בשנה ראשונה בנו החוקרות השתלמות הכוללת מפגשים עם מרצים אורחים לשם חשיפה לתפיסת גני יער ולהתנסויות בהנחיתם בשטח. בשנה השנייה שמו החוקרות דגש על למידה מעמיתות באמצעות עידוד שיחות ושיתוף, התארחות בגני יער של גננות המשתתפות בהשתלמות ועידוד הצטרפויות אישיות לימי גן יער.

כלי המחקר: שאלונים לפני ואחרי ההשתלמות, תצפיות המתעדות את המפגשים, ראיונות עם גננות לפני ואחרי ההשתלמות, ניתוח רפלקציות ומטלת סיכום.

תוצאות: הגננות העידו שנתרמו מהשיתוף והחלפת רעיונות שנערכו במסגרת המפגשים. הגננות העדיפו מפגשים מצומצמים שאפשרו אינטימיות והעמקה וציינו שרוצות להעמיק היכרות ולפעול בקבוצה יותר קטנה. לפי עדותן, השיתוף תרם להרחבת תובנות, ידע וחשיפה לנקודות מבט נוספות, עיבוד והפנמה של דברים שהיו במפגש וכן העצמה ותחושת מסוגלות עצמית.

למפגשים בהם התארחו בגני יער של גננות עמיתות הייתה תרומה משמעותית במיוחד, הן להעצמת הגננות המארחות והן לגננות האורחות שקיבלו בטחון ותחושת מסוגלות ליישום גן יער. בעקבות המפגשים הללו הגננות העידו על מוטיבציה להקים גן יער וכן רכשו תובנות לגבי התנהלות בגן יער ולהבנת מהות גן יער.

דיון: על פי מודל ההתפתחות המקצועית, ההתפתחות היא הדרגתית ורב ממדית וכוללת יחסי גומלין בין שלושה מרכיבים: התפתחות אישית, חברתית ומקצועית. ההתפתחות האישית מתייחסת לרגשות - הלמידה מעמיתות תרמה להגברת המוטיבציה והתפתחות תחושת מסוגלות עצמית; התפתחות חברתית קשורה בפיתוח שיתוף פעולה משמעותי עם מורים אחרים - למידה מעמיתות הובילה לפיתוח קשרים בין הגננות ותובנות לגבי עבודה בתוך צוות הגן בהקשר של גן יער; ההתפתחות המקצועית כוללת הרחבת ידע פדגוגי וכן שינוי של אמונות, תפיסות וערכים - הלמידה מעמיתות הובילה להתפתחות ידע, תפיסות ותובנות, הן ביחס למהות גן יער והן להתנהלות בו. על מנת למקסם את התרומה של למידת עמיתים בהתפתחות מקצועית, בעת תכנון השתלמות יש ליצור מסגרות מובנות שיעודדו למידת עמיתים ויקדמו היווצרות קהילה לומדת.

נועה גורי גוברמן, נירה ואלה,

עמדות של גננות כלפי מידת הכשירות שלהן להתמודד עם מצבי דחק בקרב ילדים

מגפת הקורונה הובילה לעלייה במספר הילדים ובני הנוער שעלולים לפתח מצבי סיכון, גם אם לא הוכרו ככאלה לפני כן (ארזי וסבג, 2020). המגפה יצרה תנאים מיוחדים, המצריכים דיון ממוקד, ביכולותיהם של גננות ומורים להוות גורם מסייע ותומך במצבי מצוקה. תובנה זו היא בהלימה למודעות גוברת לחשיבותם של היבטים רגשיים חברתיים בהכשרה של פרחי הוראה בחינוך. תפיסה הוליסטית של התפתחות הילד רואה בהיבטים רגשיים חברתיים כישורי בסיס (שפרלינג 2018; CASEL, 2020). כישורים אלה הם חלק משמעותי באיכות החיים של ילדים, בעלייה בהישגים אקדמיים ובירידה בבעיות התנהגות (Payton et al, 2008).

מורים וגננות, בתוקף תפקידם, מהווים מודל להתמודדות עם מצבי דחק ומקדמים רכישת מיומנויות חברתיות רגשיות וויסות עצמי בקרב ילדים (Weipeng et al, 2019; Brackett et al, 2009).

למרות כל אלה, גוף הידע המחקרי והתיאורטי בנושא עמדות של גננות וההכשרה שלהן לעסוק במצבי לחץ ומצוקה בקרב ילדים מצומצם ביותר. בפועל, גננות שחוות קושי בכשירות מקצועית להתמודד עם תכנים מורכבים עלולות להימנע משיח מעורר רגשות כדי להימנע מפתיחת "תיבת פנדורה" רגשית.

מחקר זה בודק את עמדותיהן של גננות בשנת עבודתן הראשונה, הסטאז', לגבי התמודדותן עם היבטים רגשיים מורכבים בגן הילדים.

מטרת המחקר

מטרת המחקר המוצע להבין וללמוד כיצד הגננות בשנת הסטאז' שלהן, מעריכות את כישוריהן המקצועיים לעסוק בהתמודדות עם מצבי דחק בקרב ילדים וילדות בגן. במהלך המחקר ייבחנו במשותף עם הגננות, התייחסותן לידע המקצועי שלהן, הפרקטי והתיאורטי, בתחום: יכולותיהן להעריך צרכים רגשיים של ילדי הגן, להתמודד עם מצבי דחק בקרב ילדים.

מטרה נוספת של המחקר היא להבין לעומק את תרומת תוכנית ההכשרה בתחום ההתמודדות עם מצבי דחק בקרב ילדים, כפי שהיא תשתקף מעיני הגננות הבוגרות; מהלך זה יהווה בסיס להתבוננות על יעילות ההכשרה בנושא.

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כוללת כחמישים גננות בשנת עבודתן הראשונה (סטאז') שהשלימו שלוש שנות לימודים מלאות במחלקה לגיל הרך, במכללת סמינר הקיבוצים. בוגרות שלוש נתיבי ההכשרה: חינוך מיוחד, חינוך דיאלוגי וחינוך יצירתי. אוכלוסיית המחקר נאספה בדגימה מכוונת, מתוך סדנאות הסטאז' שמתקיימות במכללת סמינר הקיבוצים בשנה ד'.

כלי המחקר

שאלון עמדות בנושא מידת הכשירות להתמודדות עם מצב דחק בקרב ילדים
קבוצות המיקוד - שתי קבוצות מיקוד המונות כ-10 משתתפות בעמדות הרגשיות של הגננות כלפי עיסוק במצבי דחק בקרב ילדים.

ממצאי המחקר

המחקר נמצא בשלב איסוף המידע משאלוני המשתתפות וקבוצות המיקוד, עיבוד נתונים מלא יתבצע עד חודש אוגוסט 2021

הדס שחורי, אדיב גל,

כיצד תופסות סטודנטיות לגיל הרך את שיעורי המדעים אל מול הגננות בשטח

מחקרים רבים הראו כי היכרות מוקדמת בגיל הרך עם מושגים מדעיים והבנה של תהליכים משפיעים על התפתחות השפה המדעית אצל הילד הבוגר ועל היכולות שלו לפתח חשיבה מדעית. בנוסף, ילדים שנחשפו לעולם המדע בגיל צעיר פיתחו זיקה גדולה יותר לתחום בבגרותם. התפתחותם הקוגניטיבית בתחום המדעים של הילדים בגן תלויה ביכולתן של הגננות. לגננות יכולת לספק לילדים סביבה עשירה ללימוד מדעים ולאפשר לחקור את הסביבה. למעשה, תפקיד הגננת הוא להיות מנחה ולספק לילדים הזדמנויות ללמוד ולתרגל מדע, כיועצת המתבוננת בילדים, מקשיבה לדיונים ועונה לשאלות בזמן החקר. על מנת שגננת תמלא את תפקידה בקידום הוראת המדעים בגן, קיים הצורך לצייד אותה בסל כלים פדגוגיים וידע מדעי שיקנה לה את תחושת המסוגלות ללמד נושאים אלו. מכאן, שתהליך הכשרת הגננת במכללות להכשרת מורים, הוא בעל תפקיד מרכזי בהגדלת תחושת המסוגלות של הגננות לעתיד ללמד מדעים.

מטרת מחקר זה היא לבדוק את תפיסת הסטודנטיות לגיל הרך, במכללת סמינר הקיבוצים, את נושא הוראת המדעים אל מול תפיסתן של הגננות בשטח את הוראת המדעים שהן בוגרות המכללה. במחקר נעשה שימוש בשאלון אינטרנטי שכלל שאלון סגור ושאלות פתוחות ובו מספר חלקים: פרטים אישיים; עמדות בנושאי קורסי המדעים; תחושת מסוגלות ללמד מדעים בגן; אתגרים בהוראת המדעים והמלצות.

תוצאות ראשוניות של 83 משיבות (ללא הפרדה בין סטודנטיות לגננות בפועל) מלמדות שכ- 80% חושבות שקורסי המדעים חשובים ללימוד בגן הילדים. כ- 90% דיווחו על תחושת מסוגלות גבוהה להוביל את הילדים להתעניין בנושא מדעים, שהן יכולות ללמד את תחום התוכן של מדעים ושהן יכולות לחנך להתנהגות לאהבת מדעים. כ- 88% דיווחו כי לעיתים קרובות עד כמעט תמיד מלמדות מדעים. כ- 76% דיווחו שהן נהנות ללמד מדעים. כ- 80% דיווח שאת הפעילות במדעים הן מבצעות באמצעות הוראה חוץ כיתתית וניסויים. השאלון הפתוח מלמד שלא מעט משיבות היו שמחות לקבל יותר "Cook Book" של הפעלות לילדים.

תוצאות אלו מלמדות כי קיימת שביעות רצון של המשיבות מדרך ההוראה של קורסי המדעים במכללה. הקורסים מקנים תחושת מסוגלות ומעודדים ליישם את הוראת המדעים. בנוסף, המשיבות נהנות מהוראת המדעים. יחד עם זאת, ההוראה בקורסי המדעים צריכה לתת דגש על הקניית כלים מעשיים להוראת המדעים בגן.

ברמה התיאורטית המחקר מסייע להרחבת הידע בנוגע לעמדות ובחינת תחושת המסוגלות ללמד מדעים בגן הילדים. המחקר לא יסתפק בהתייחסות פרטנית לקבוצה הומוגנית של אנשים, אלא יבחן אוכלוסייה הטרוגנית של סטודנטיות להוראה מול גננות בפועל. במישור היישומי, יש בממצאי המחקר כדי לתרום בהתאמת קורסי המדעים במכללה לצרכים של הגננות בשטח ואת הצורך לאתר דרכים להתמודד עם הפער בין תהליכי הוראה לתהליכי למידה, במתן הכשרה והדרכה מתאימה לצוותי הוראה בגן הילדים העוסקים בהוראת המדעים.

9. הזדמנויות בעקבות משבר הקורונה: תוצרים של רשת המחקר

יו"ר: בטי שרייבר

דפנה גן, אורן פזמוני לוי,

**משבר הקורונה, שינויי האקלים והוראה מרחוק של אנשי חינוך סביבתי
בישראל ובארה"ב**

רקע ומטרות המחקר

וירוס הקורונה שהתגלה לראשונה בסין בדצמבר 2019, התפשט לעולם והוגדר כמגיפה על ידי ארגון הבריאות העולמי. ההשפעות של המגיפה הן לא רק בריאותיות אלא בעלות השלכות על מערכות חברתיות, כלכליות ופוליטיות. יש הטוענים שמערכת החינוך הוא הסקטור המושפע ביותר מהמגפה לאחר מערכת הבריאות שכן הסגרים אילצו את המערכת לעבור שינוי משמעותי בצורת ההוראה, מלמידה פנים אל פנים, ללמידה מרחוק באמצעים טכנולוגיים. עובדה זו השפיעה על כלל מערכת החינוך ועל החינוך הסביבתי בפרט. עד עידן משבר הקורונה, למידה מרחוק כמעט ולא התקיימה בחינוך סביבתי ואף הייתה התנגדות ללמידה בדרך זו. הכורח ללמד מרחוק גרם ליצירת מערכי שיעור יצירתיים וחשיבה מחודשת על מקומה של שיטה זו. כמו כן עלתה לסדר היום החינוכי הכללי האפשרות ללמד באזורים פתוחים במטרה להקטין את התפשטות הנגיף מחד ומענה על צרכים חברתיים- רגשיים של התלמידים מאידך, אפשרות שנתפסה כהזדמנות להעצים את פדגוגית החינוך החוץ כיתתי הרווחת בחינוך הסביבתי. מעבר לשינויים בדרכי הוראה, יש הסוברים שקיים קשר בין משבר הקורונה למשבר האקלים וטוענים שמשבר הקורונה יכול להיות הזדמנות לעיצוב מחדש של סדר יום ציבורי הנוגע לעניינים סביבתיים- חברתיים. מתוך חיבור זה רואים בחינוך הסביבתי חוט מקשר בין המשברים.

בעקבות השינויים וההזדמנות שמשבר הקורונה מזמן, למחקר זה שתי מטרות מרכזיות: הראשונה, הבנת נקודת המבט הישראלית בהשוואה לנקודת המבט האמריקנית בהקשר הרחב של חינוך סביבתי, הוראה מרחוק ומשבר הקורונה. השנייה, השוואה בין האתגרים שניצבו בפני המורים וההצלחות ביישום הוראה מרחוק בתחום החינוך הסביבתי בישראל ובארה"ב. הצגה זו תכלול בעיקר התייחסות למטרה הראשונה ובאופן ספציפי לשאלת המחקר: באיזו מידה השקפות אנשי חינוך סביבתי בישראל ובארה"ב כלפי משבר הקורונה קשורות לעמדות כלפי שינויי האקלים?

מתודולוגיה:

על מנת לענות על שאלת המחקר, אנחנו מתבססים על שני קבצי נתונים הכוללים סקרי מורים עם פריטים דומים: הסקר הראשון בוצע בקרב רכזי קיימות בבתי ספר ציבוריים בעיר ניו-יורק בספטמבר/אוקטובר 2020, הסקר השני בוצע בקרב מדגם מייצג של מורים בישראל במאי/יוני 2021. חשוב לציין כי אוכלוסיית היעד והמדגם אינה זהה וייתכן כי הדפוסים קשורים לכך. למשל, המדגם מניו-יורק כולל מורים, סגני מנהלים/ות, וצוות נלווה; לעומת זאת, המדגם בישראל כולל רק מורים. בניתוחים נוספים שערכנו, הגבלנו את הניתוח למורים בלבד. לא מצאנו הבדלים משמעותיים בין הניתוחים השונים.

ממצאים מרכזיים

1. בקרב מורים (המשמשים כרכזי קיימות) בעיר ניו-יורק, נמצא כי רובם (77%) מוטרדים מאד ממשבר האקלים. אחוז אחד בלבד אינם מוטרדים ממשבר האקלים. כמו כן, כמעט כל המורים מסכימים שבתי ספר צריכים ללמד על משבר האקלים (99%). רוב המורים (77%) מדווחים שהם מלמדים על משבר האקלים.
2. בקרב מורים בישראל, נמצא כי רק אחד-מתוך-עשרה (10%) מוטרד מאד ממשבר האקלים, ומחצית מהמורים מוטרדים מהנושא. למעלה משליש (36%) אינם מוטרדים ממשבר האקלים. כמו כן, רוב המורים מסכימים שבתי ספר צריכים ללמד על משבר האקלים (84%). פחות מחמישית (17%) מדווחים שהם מלמדים על משבר האקלים.

3. למרות ההבדלים לעיל, מצאנו כי המתאם הסטטיסטי (Pearson's Correlation) בין רמת מוטרדות ממשבר האקלים לבין דיווח על הוראת משבר האקלים זהה בשני המדגמים. המתאמים נמוכים יחסית ומובהקים סטטיסטית: בניו-יורק 0.259 ובישראל 0.243. איך ניתן להסביר את הממצא הזה? בניו-יורק מורים מדווחים שהם מלמדים את הנושא בלי קשר לרמת המוטרדות שלהם: גם אלה שאינם מוטרדים מאד מדווחים בשיעורים גבוהים על הוראת הנושא. בישראל, לעומת זאת, גם מורים שמוטרדים מאד אינם מדווחים שהם מלמדים את הנושא. נראה שבישראל אין "המרה" של מודעות/עמדות לפעולה. נראה גם שהנושא לא נמצא על סדר היום במערכת החינוך בישראל.

המחקר מתקיים במסגרת רשת המחקר של מכללת סמינר הקיבוצים בנושא הלמידה מרחוק, ומבקש לבצע הערכה מעמיקה של למידה מרחוק בתכניות הכשרת מטפלים באמצעות אמנויות, בהתאמה למגוון ההתמחויות הנלמדות במכללה: טיפול באמנות, ביבוליותרפיה, טיפול בפסיכודרמה וטיפול בתנועה.

מטרת המחקר:

המחקר עוסק במגוון של היבטים: תיאורטי לימודי, חוויתי ורגשי, וכן בין-אישי וקבוצתי. באמצעות המחקר אנו מבקשים לאסוף ולמפות אופנים של למידה תיאורטית, סדנאית והדרכתית, ושל שימושים בסביבה תומכת למידה. כן לחשוף ולמפות תפיסות, עמדות רגשיות, מחשבות ותובנות על מידת ההתאמה ואפשרויות השימוש בלמידה מרחוק בהכשרת מטפלים. זאת במטרה לבחון את השאלות הבאות:

1. אילו מרכיבים של התחדשות בלמידה (מרכיבים שנוספו או התחזקו) התקיימו במסגרת הלמידה מרחוק, ואילו מרכיבים נחלשים או הולכים לאיבוד בלמידה מקוונת?
2. עד כמה נשמרו תחושת היעילות בלמידה (חווית השליטה בחומר), המוטיבציה, כן העניין ותחושת האחריות ללמידה בקרב מורים ובקרב סטודנטים?
3. האם וכיצד נשמר המרכיב החווייתי של הלמידה: הממד הרגשי, והחווייה האישית, הבין-אישית והקבוצתית בלמידה מרחוק?
4. מהם האתגרים, האפשרויות והמגבלות בשימוש בכלים מקוונים בהתנסות המעשית בשדה הטיפולי במסגרת ההכשרה הקלינית?

מתודולוגיית המחקר:

משתתפים- המשתתפים במחקר הם מרצים וסטודנטים בתכניות להכשרת מטפלים באמצעות אמנויות בסמינר הקיבוצים.

כלי מחקר- המחקר מבוסס על מתודולוגיה משולבת, כמותית ואיכותנית. זאת מתוך תפיסה שלשילוב כזה עשויה להיות תרומה ייחודית להבנה מעמיקה של הסוגיה בה אנו עוסקים - הלמידה המקוונת הייחודית לתכניות הכשרת מטפלים באמצעות אמנויות. איסוף הנתונים מתבצע באמצעות הכלים הבאים:

- סקר כמותי רחב היקף בקרב המרצים והסטודנטים בבית-הספר לטיפול באמצעות אמנויות. בבית-הספר יש כיום 300 סטודנטים וכ-50 מרצים.
- 30 ראיונות-עומק חצי מובנים עם מורים ועם סטודנטים מכל התכניות. כל הראיונות מוקלטים ומתומללים במלואם.
- איסוף אופציונלי של חומרים נוספים כדוגמת טקסטים, חומרי למידה ותוצרים לימודיים.

הליך וממצאים ראשוניים - נכון למועד זה אנחנו מצויים בעיצומו של תהליך איסוף הנתונים. כשליש מראיונות העומק כבר נערכו ותומללו, ואנו משלימים את בניית השאלון הכמותי שיועבר לסטודנטים ולמרצים במהלך הקיץ. במקביל אנחנו מנתחים את הנתונים העולים מתוך ראיונות העומק. הממצאים הראשוניים מוצגים במסגרת ארבע קטגוריות תמאטיות מרכזיות, בהתאם לשאלות המחקר: תחושת היעילות בלמידה והשליטה בחומר, התחדשות בלמידה, הממד החווייתי והרגשי בלמידה, ונוכחות הכלים המקוונים בהתנסות המעשית במסגרת ההכשרה הקלינית. הממצאים הראשוניים מצביעים על חוויה מורכבת בקרב בוגע ללמידה המקוונת. חוויה שיש בה גם הבחנה בין אספקטים שונים בלמידה, בין קורסים בעלי אופי שונה (למשל בין קורסים תיאורטיים שבהם נראה שחוויית הלמידה לא נפגעת באופן מהותי, לבין קורסים התנסותיים שבהם מתעוררות תחושות של תסכול והחמצה לנוכח הלמידה המקוונת), ובין מרחבי הלמידה האקדמית לאלו של ההתנסות בשדה הטיפולי במסגרת ההכשרה הקלינית.

אדוה מרגליות, דבורה גורב,

ההוראה העתידית מנקודת מבטם של הסטודנטים שהתנסו בלמידה מקוונת בזמן הקורונה

המחקר מציג את השפעת המעבר המיידי ללמידה מקוונת של סטודנטים להוראה בשל מגפת הקורונה, על האמונות שלהם כלפי הוראה מקוונת עתידית. במחקר נמדדה רמת הנכונות של הסטודנטים לקחת חלק בלמידה המקוונת עצמה וכן נמדדה נכונותם ללמד בעתיד באופן מקוון לאור ההתנסות שלהם.

במחקר השתתפו 378 סטודנטים להוראה אשר חוו למידה מקוונת אינטנסיבית בסמסטר השני בתש"פ. שאלון המחקר כלל שאלון כמותי סגור המבוסס על תאוריית האוריינטציה הקוגניטיבית, ושאלון איכותני פתוח שכלל את השאלות: "תאר חוויה שבה התנסית במהלך הלמידה המקוונת שאותה תוכל להגדיר כלמידה מיטבית מבחינתך" ו"תאר חוויה שבה התנסית במהלך הלמידה המקוונת, שאותה תוכל להגדיר כלמידה לא מוצלחת עבורך".

בוצע ניתוח סטטיסטי של השאלון הסגור, וניתוח תוכן איכותני על 445 היגדים אשר התייחסו לשיעורים מיטביים ולשיעורים לא מוצלחים (Bengtsson, 2016).

ניתן אישור ועדת האתיקה של המכללה. למשתתפים הובהר כי המענה לשאלון התנדבותי ותשמר האנונימיות שלהם. לחוקרות אין דרך לאתר את המשיבים ולשוב אליהם.

הממצאים מראים רמה בינונית של נכונות לקחת חלק בלמידה המקוונת, ולגבי מרבית ההיגדים התשובות היו "לעיתים נכון". בארבעה היגדים נמצאו תשובות חריגות: לפחות חצי מהמשתתפים השיבו שחשוב להם להיות בקשר עם אחרים במהלך הלמידה מרחוק, כשני שלישי טענו שקשה להם לפתח סקרנות בלמידה מרחוק, כמחצית חשו שהקשר עם המרצה בלמידה מרחוק לא מאפשר להם לשפר את מיומנויות הלמידה שלהם והרוב טענו שהם משתדלים לתת את המרב הנדרש בלמידה זו.

הנכונות של הסטודנטים להיות מורים שילמדו באופן מקוון בעתיד נמצאה בינונית, ברוב ההיגדים. בשלושה היגדים נמצאו תשובות חריגות: רובם טענו שהוראה מקוונת חשובה וחשוב שהתלמידים שלהם יוכלו לבטא את עצמם, וכן חשוב להם שתלמידיהם יוכלו לשאול אותם שאלות במהלך השיעור. רק מחצית מהם טענו שהלימודים המקוונים יכינו את תלמידיהם לעתיד לעולם העבודה במאה ה-21.

המחקר נערך לאחר סמסטר שבו בוצע מעבר מהיר ולא מתוכנן ללמידה מקוונת בכל הקורסים. הממצאים הראשוניים מצביעים על פער בין ההתנסות בלמידה לבין הנכונות להיות מורים שילמדו באופן מקוון. הממצאים מצביעים על שלב התחלתי בבניית אמונות המתייחסות להוראה מקוונת עתידית כחלק בלתי נפרד מעבודת ההוראה. הנושאים העיקריים שעולים הם צורך ביצירת תחושת הביטחון של הלומדים בתהליך הלמידה, צורך בגמישות מצד המרצה, צורך בהערכה מעצבת ומכאן צורך בביצוע התאמה שוטפת של תכני הקורס לסביבה המקוונת וצורך ביצירת שקיפות לגבי מטרות הקורס ודרכי הלמידה בו. זאת תוך לקיחה בחשבון של היבטים רגשיים וחברתיים אשר לדברי המשיבים - סייעו להמשך הלמידה כאשר המרצים נתנו להם מקום. נמצא שמרצים שביצעו התאמה מתוכננת לסביבה המקוונת תוך שמירה על תקשורת מקדמת והקשבה לסטודנטים, זכו להערכה מצד הסטודנטים והיוו עבורם מודל להתפתחות מקצועית.

10. למידה רגשית חברתית: זום אין

יו"ר: טל שמר-אלקיים

דנה שחייני, חגית גרוס ירום, אדיב גל,

תפיסתם של סטודנטים את תפקידו של ה- Book Creator כמקדם תהליכי SEL בלמידה מרחוק בתקופת הקורונה

בתקופת הקורונה פעלו מערכות החינוך תחת אמצעי בידוד הדוקים. תנאים אלו מהדהדים את עומק ההשלכות הרגשיות והפסיכולוגיות עבור מרבית הסטודנטים בעקבות הלמידה מרחוק. הריחוק הפיזי מנטרל את היחס האישי, מעודד הרגשה של ניתוק ובידוד חברתי. רגשות שליליים אלו משפיעים על תהליך רכישת הידע ועל המעורבות והמוטיבציה ללמידה. למעשה, נפגעה יכולתם של מוסדות החינוך לספק סביבה שתתמוך בלמידה-חברתית רגשית (Social-Emotional Learning). במספר קורסים בחוג למדעים ניסו להתמודד עם האתגרים של הלמידה מרחוק באמצעות שימוש ב-Book Creator. ה-BC הינו מרחב דיגיטלי ליצירה ושיתוף של ספרים דיגיטליים. המרצה פותח מדף ספרים וירטואלי ומשתף אותו עם הסטודנטים. אלו נדרשים לפתוח ספר בעצמם, לעצב אותו ולהוסיף לו עמודים ותכנים. לכל עמוד ניתן להוסיף: טקסט, קישור, קול, תמונה ווידאו. בנוסף, מדף הספרים הווירטואלי חשוף לצפייה לכל משתתפי הקורס. השימוש ב-BC נעשה ככלי להערכה חלופית מתמשכת. המרצה מישב את המטלות באמצעות הקלטות וידאו ו/או קול.

בעקבות כך, שאלנו את השאלה הבאה: אילו מאפיינים של SEL באו לידי ביטוי במהלך הלמידה מרחוק, לתפיסתם של הסטודנטים שהשתמשו ב-BC? במחקר איכותני פנומנולוגי זה נותחו שבעה ראיונות בגישה הפרשנית. הניתוח האינדוקטיבי נעשה באמצעות קידוד ראשוני ושניוני וביצירת קטגוריות.

הממצאים מלמדים על שלוש תמות. הראשונה - למידה חברתית. ביחס לאפשרות לצפות בתוצרי עמיתיהם לקורס ציינה אחת הסטודנטיות: "...הלמידה הזו, ממישהו אחר, זה כמו למידה ממורה. את רוצה לראות איפה שגית ואיפה צדקת. אנשים רוצים ללמוד ביחד. את לא רוצה שמורה יגיד לך את זה, אני חושבת שככה לומדים הכי טוב" או "להרוות אחד את השני". מהציטוטים עולה החשיבות בלמידת עמיתים להתפתחות של רכישת ידע, בעיני הסטודנטים.

התמה השנייה - אתיקה בלמידה. במהלך הלמידה ובעקבות חשיפתם ההדדית לתוצרי עמיתיהם לקורס, התפתח מעין שיח פנימי ערכי-אתי בקרב הסטודנטים: "סיימת את העבודה שלך... זה פתוח", "זה מעורר השראה", "כמובן לא לגנוב שום דבר או לא לקחת משהו של מישהו אחר, אף פעם לא. אבל אני רואה בזה משהו מאוד למידתי...". התמה השלישית - הערכה הומניסטית. לדוגמה, הסטודנטית מעידה שצפייה בסרטון הווידאו שהעלה המרצה באמצעות ה-BC, כחלק מתהליך הערכה והמשוב למטלות, עורר אצלה רגשות חיוביים בתהליך ההערכה כפי שבא לידי ביטוי בדבריה: "זה ממש פידבק שאתה רואה את הבעות הפנים שלו, אתה יודע אם הוא צוחק או לא צוחק, אתה יודע מה צריך לשפר. הוא אומר לך שלום, זה הרבה יותר אנושי. זה בהחלט נורא כיף לראות, גם את המרצה."

לסיכום, לתפיסתם של הסטודנטים, ה-BC התגלה כפלטפורמה המזמנת למידה סוציו-קונסטרוקטיבית הנותנת מענה למגבלות ההוראה והלמידה מרחוק, להיבטים רגשיים וחברתיים בלמידה (SEL) ובהערכה. בנוסף, החשיפה הרציפה וההדדית לתוצרי העמיתים זימנה עיסוק בדילמות אתיות שאינן מוכרות ממעריך הלימוד הרגיל.

ענת שביט-מילר, טל שמר-אלקיים, רינת ארביב-אלישיב, חווייה סטודנטיאלית אחרת במכללת סמינר הקיבוצים: פרקטיקות הוראה, תחושות מסוגלות ותחושת שייכות של מורי מורים ופרחי הוראה במיצוב פדגוגיה חדשנית

מערכת החינוך חותרת להתאמתם של מאפייני ההוראה ודרכי למידה לאתגרי המאה ה-21. בהלימה לכך, נדרשים גם המוסדות להכשרת מורים להיענות לצרכים המשתנים של פרחי ההוראה, ולבסס בתהליכי ההכשרה מאפיינים של פדגוגיה חדשנית המתיישבים עם אתגרים ועם תמורות אלו. בשנתיים האחרונות, מגפת הקורונה משפיעה על הכשרת המורים במגוון רחב של דרכים ויוצרת אתגרים והזדמנויות הן בהיבטים פדגוגיים והן בהיבטים רגשיים חברתיים. המחקר, אשר יוצג בכנס, ביקש לבחון מהן פרקטיקות ההוראה מסוג חס"א (חווייה סטודנטיאלית אחרת) בהן השתמשו מרצים במכללת סמינר הקיבוצים בתקופה זו משתי נקודות מבט - זו של המרצים וזו של פרחי ההוראה. המחקר נשען על תאוריית ההכוונה העצמית ובחן בקרב מרצים תחושות של מסוגלות לביצוע פדגוגיה חדשנית בתקופה מאתגרת זו ותחושות שייכות למקום העבודה ובקרב פרחי ההוראה בחן המחקר תחושות מסוגלות ללמידה מרחוק.

המחקר נערך בשיטה הכמותית והשתתפו בו 120 מרצים ו-867 פרחי הוראה. בכנס יוצגו ממצאים הקשורים לפרקטיקות ההוראה ולתחושות המסוגלות: במחקר נמצא פער בין חווית המרצים לחווית פרחי ההוראה כך שמרצים חווים עצמם כמשתמשים במידה רבה יותר בפרקטיקות הוראה חדשניות בהשוואה לחוויתם של פרחי ההוראה. בנוסף, נמצא כי תחושת המסוגלות של הסטודנטים ללמידה מרחוק מושפעת מלמידה פעילה, למידה דיפרנציאלית ולמידה פרונטלית ואינה מושפעת מגיוון בדרכי ההוראה ובסדירויות. לבסוף, הצגת הממצאים בכנס תתייחס גם להבדלים בתחושת המסוגלות של הסטודנטים כנובעים ממשתנים דמוגרפיים.

יעל גולן,

זום אאוט ללמידה רגשית חברתית - לקחים מסגירת בתי הספר במהלך מגפת הקורונה

ההצעה מתבססת על מאמר שהוגש לפרסום. המאמר הינו מאמר דעה המתייחס למספר רב של מחקרים שנעשו בעולם בשנה האחרונה.

התפרצות מגפת הקורונה הביאה לסגירת בתי ספר בכל רחבי העולם. למידה מקוונת הפכה להיות דרך התקשורת העיקרית של מורים/ות עם תלמידיהם. בעוד שבתי הספר מיהרו להפנות מחשבה ומאמצים למציאת דרכים שיאפשרו המשכיות של למידה אקדמית, מעט מחשבה הופנתה לאספקטים הרגשיים והחברתיים של הלמידה בבתי הספר. ההרצאה בוחנת שלוש דרכים בהן נפגעה למידה רגשית חברתית (SEL), ההתפתחות והתרגול של כישורים רגשיים וחברתיים, בקרב ילדים ונוער:

1. החוסר בלמידה של מיומנויות רגשיות חברתיות כחלק מתכנית הלימודים, אם בדרך של הקניה ישירה בשיעורים ייעודיים או באמצעות שילוב בהוראת תחומי הדעת.
 2. הירידה הדרסטית בהזדמנויות הטבעיות להתפתחות של מיומנויות רגשיות וחברתיות, עקב הניתוק הפיסי של הילדים והנוער מבתי הספר - מקום עיקרי למפגש עם בני גילם המהווה מרחב להתנסות ולמידה חברתית.
 3. הנזק הפוטנציאלי מכמות הזמן שילדים ובני הנוער נמצאים מול מסכים ללא ליווי והשגחה.
- ההרצאה סוקרת מחקרים שפורסמו תוך כדי המגפה ומעלה את הטענה שיש לבחון בתשומת לב את ההתפתחות הרגשית-חברתית של דור התלמידים הנוכחי (במיוחד של בני הנוער) וליחס חשיבות רבה לסוגיה של פיתוח מיומנויות רגשיות חברתיות בתכנון עתידי של למידה מקוונת והיברידית.

11. האתגר של הלמידה מרחוק

יו"ר: טלי אשר

אירית לוי פלדמן,

תפיסות מרצים וסטודנטים את חווית הלמידה בזמן קורונה במכללת סמינר הקיבוצים

מטרתו של המחקר הייתה לבחון את תפיסותיהם של מרצים וסטודנטים מהפקולטה לחינוך במכללה בכל הנוגע לחוויית ההוראה והלמידה במסגרת אתגר הקורונה, אשר הייתה רובה ככולה מרחוק. איסוף הנתונים נערך פעמיים. הפעם הראשונה במהלך סמסטר ב' של שנה"ל תש"ף והפעם השנייה במהלך סמסטר א' של שנה"ל תשפ"א. אוכלוסיית המחקר בפעם הראשונה כללה 74 מרצים ו-385 סטודנטים ממגוון תארים ושנות לימוד. בפעם השנייה כללה אוכלוסיית המחקר 69 מרצים ו-250 סטודנטים ממגוון תארים ושנות לימוד.

כלי המחקר היה זהה בשתי נקודות הזמן והוא שאלון למרצים ולסטודנטים הכולל שאלות דומות המותאמות לאוכלוסייה. השאלון הועבר באפריל 2020 וביוני 2021 באופן מקוון ואנונימי דרך מערכת גוגל דוקס.

הממצאים העיקריים חושפים תפיסות הנעות בין ראיית האתגר כהזדמנות, מחד, לבין דגש על המכשולים שבאתגר, מאידך. באופן כללי למרצים הייתה תפיסה אופטימית, חיובית והכרה בהזדמנויות יותר מאשר לסטודנטים. עם זאת ההבדלים התמתנו עם הזמן (בהשוואה בין תש"ף לתשפ"א) לנוכח עלייה בתפיסות החיוביות בקרב הסטודנטים. עוד נמצא כי תפיסת המצב כאתגר או כמכשלה, קשורה לתפיסת המשיבים את רמת התמיכה, בעיקר זו האקדמית-פדגוגית והרגשית, שהתקבלה מהמכללה. קשר זה נמצא חזק במיוחד בקרב הסטודנטים. אחוז גבוה של מרצים וסטודנטים, במיוחד בינואר 2021, סבר כי לאחר ימי הקורונה יש לשלב למידה מרחוק עם למידה פנים אל פנים. באשר להיקף הדעות היו חלוקות.

האתגרים הבולטים שחוו סטודנטים במהלך הסמסטר קשורים לפדגוגיה שלא הותאמה לפורמט המקוון. בעיקר ציינו הסטודנטים כי אלמנט ההערכה אתגר אותם ולא הותאם לדעתם למצב החדש. עוד הם ציינו שחוו קשיים אישיים בלמידה עצמית, וכן התמודדויות אישיות בזירות נוספות בחייהם שהקשו על הלמידה. האתגרים שצינו המרצים כוללים את הקושי בלמידת הטכנולוגיה החדשה, קושי בהתאמת הפדגוגיה למצב החדש, קושי בשמירה על קשר אישי עם סטודנטים וגם התמודדויות אישיות שהקשו על ההוראה.

לסיכום נוכל לומר כי אתגר הקורונה העצים סוגיות שהיו מאתגרות בזירה החינוכית עוד קודם לכן, בהן מיומנויות טכנולוגיות הקשורות בהוראה ולמידה מרחוק, אתגרים פדגוגיים של התאמת ההוראה-למידה ובעיקר הערכה למאה ה-21, אתגרים של פרסונליזציה והתאמת ההוראה והלמידה לכל פרט ואתגר ההתאמה להקשר נתון גם של מצבי אי-ודאות כמו זה שאנו חיים בו לאחרונה. מבחינה מוסדית, אתגר הקורונה הדגיש עבורנו כאנשי חינוך כי כדי לראות באתגר הזדמנות יש צורך בתמיכה כוללת, כזו אשר תתייחס לפרטים, מרצים וסטודנטים כאחד, על שונותם, תוך דאגה גם לקהילה כולה. בתוך כך עלינו לזהות תת-אוכלוסיות הזקוקות לתמיכה רבה יותר ולזהות מצבים שדורשים יותר התייחסות, כך בעיתות משבר אך גם בימים כתיקונם, ובעיקר למנף, במילים ובמעשים, ברמת פרטים וברמת מוסד, את האתגר לכדי הזדמנות להתאמה טובה יותר של המעשה החינוכי למאה ה-21 בימי קורונה ובכלל.

מרב בדש, סוזנה גלנטה,

קהילת למידה של הבניית ידע (KBC*) בהוראה מרחוק בקורס מרתון במחלקה לאנגלית

בעידן בו הטכנולוגיה מגדירה מחדש את היחס בין מרחב לזמן בעולם הלמידה (Hod et al., 2018), גובר הצורך בעיצוב סביבות למידה המתייחסות לפרמטרים חדשים בהוראה. מחקר זה מציג את עמדתם של סטודנטים להוראת אנגלית שהשתתפו בקורס דקדוק-פדגוגי במתכונת מרתון בהוראה מרחוק, אשר עוצב כסביבת למידה של הבניית ידע (Scardamalia and Bereiter, 2006). מטרת המחקר הן לבדוק את: (1) אפקטיביות השילוב בין הוראה סינכרונית וא-סינכרונית בקורס (2) יעילות סוגי הפעילויות בקורס (3) מגוון סוגי השתתפות בקורס (4) עמדותיהם של המשתתפים בנוגע לשיטות הוראת דקדוק באנגלית לפי המתכונת המוצעת.

45 סטודנטים חולקו לשתי קבוצות לימוד מקבילות; אלמנט זה זימן הזדמנות לשיתוף פעולה בין שתי המרצות בשלבי תכנון הקורס והעברתו, תוך יישום מודל TPACK לשילוב טכנולוגיה בהוראה (Koehler and Mishra, 2009). בתכנון הקורס הושם דגש על יצירת 'נוכחות חברתית' (Garrison and Arbaugh, 2007) להגברת מעורבות הסטודנטים, חרף מכשולים כמו מפגשים ארוכים, ימי למידה מועטים, והיעדר מגע אנושי פנים פנים. הלימודים התקיימו יום בשבוע במשך 6 שעות, לאורך שלושה שבועות. הסטודנטים בקורס למדו במסגרת התוכנית להסבת אקדמאים במכללת סמינר הקיבוצים בשנת הלימודים תשפ"א; בוגרי תואר ראשון (B.Ed), מהם 9 גברים ו-36 נשים.

לצורך איסוף הנתונים הועבר שאלון דיווח עצמי (Google Form) לכל המשתתפים בסיום הקורס. בנוסף למידע כללי על המשתתפים כגון מסגרת העבודה, שנות הוראה, גיל, ומין, השאלון כלל שאלות פתוחות כמו: What activity did you enjoy the most as a student in this course? ושאלות מדרג כגון: To what extent were active learning and student engagement promoted במהלך הקורס באמצעות מתודה איכותנית לפיה תשובות דומות קובצו וקודדו. הנתונים הכמותיים נותחו בעזרת t-tests, וקורלציות.

ממצאי המחקר מצביעים על שביעות רצון המשתתפים בנוגע למינון בין הוראה סינכרונית וא-סינכרונית, ומידת מעורבותם בלמידה. באשר לסוגי פעילויות, סטודנטים ציינו מגוון, והתאמה בין תכני הקורס ואופן העברתם. מבחינת אורך המפגשים, סטודנטים העלו קושי בנוגע לשעות למידה ממושכות ברצף, והוסיפו שהיו מעדיפים פחות שעות מסך.

משמעות הממצאים ידונו על רקע הדרישה העולה לפיתוח קורסים בעל אופי 'מרתוני' בעתיד בתהליך הכשרת מורים לאנגלית. קורסים בפורמט זה נתנו מענה ללימודים אקדמיים בתקופת קורונה, ומומלץ לבחון את יעילותם ותרומתם לפיתוח מקצועי גם בדיסציפלינות שונות.

מילות מפתח: הוראה מרחוק; דקדוק פדגוגי; הבניית ידע, נוכחות חברתית, TPACK
Knowledge building communities (KBC*)

Garrison, D. R., & Arbaugh, J. B. (2007). Researching the community of inquiry framework: Review, issues, and future directions. *The Internet and Higher Education*, 10(3), 157-172.

Hod, Y., Bielaczyc, K., & Ben-Zvi, D. (2018). Revisiting learning communities: Innovations in theory and practice. *Instructional Science*, 46(4), 489-506.

Koehler, M., & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)? Contemporary issues in technology and teacher education, 9(1), 60-70.

Scardamalia, M., & Bereiter, C. (2006). Knowledge building: Theory, pedagogy, and technology. In K. Sawyer (Ed.), *Cambridge Handbook of the Learning Sciences* (pp. 97-118). New York: Cambridge University Press

דלית לוי, תמי זייפרט,

סיפורים על ומתוך ההוראה מהבית:

זום-אין לפרקטיקות המרצה הדיגיטלית/ת במכללה להוראה

המחקר הנוכחי מתמקד במרצים/ות במכללות להוראה אשר גם טרם פרוץ המגפה עסקו בפדגוגיה דיגיטלית, ובאופנים בהם עיצבו ושינו את מרחב העבודה הביתי כדי לאפשר הוראה מהבית. עבור אוכלוסייה זו החשיבה הדיגיטלית אינה זרה לחלוטין והשינוי הפתאומי היה עבורה - אולי - מדוד יותר, ויחד עם זאת החוויה היא מורכבת גם עבורם/ן. בנוסף לשליטה הנדרשת מהמורה בשימוש בסביבה המתקשבת ובכלים הדיגיטליים לצרכי הוראה, נדרשת שימת לב גם לעיצוב סביבת הלמידה באופן שיאפשר למידה משמעותית ורציפה גם בתנאי מרחק פיזי (Hughes, 2020). במחקרים קודמים נמצא כי תחושת הרווחה (wellbeing) נשענת על הקשר של האדם עם המרחב הפיזי בו הוא פועל (Franz, 2019), ועניין זה רלוונטי הן ללומדים/ות והן למלמדים/ות.

למיטב ידיעתנו, השלכות המעבר של מרצים/ות במכללה לחינוך לפעילות הוראה שכולה מתבצעת מרחוק, מהבית, טרם נבחנו. מכאן החשיבות של מחקר ראשון מסוג זה, שמטרתו לבחון את סביבת העבודה הביתית ואת הפרקטיקות המקצועיות של מרצים ומרצות במכללה לחינוך. מטרה מחקרית זו נגזרת מהסוגיה הכללית של עבודה מרחוק, מהבית, בתחום ההוראה/למידה, וזאת תוך התמקדות בפעילות המקצועית האקדמית (הוראה במכללה לחינוך) מחד גיסא, ובעובדים/ות עם רקע ונסיון בשימוש בטכנולוגיה (המרצה הדיגיטלית/ת) מאידך גיסא. שאלות המחקר הן:

- (1) כיצד מתוארת וכיצד מעוצבת סביבת העבודה הביתית?
- (2) מהן הפרקטיקות העיקריות בהן משתמש/ת המרצה בהוראה המקוונת?
- (3) מהם המקורות הפנימיים והחיצוניים מהם שואב/ת המרצה את הפרקטיקות המקצועיות ואת הרעיונות לפעילויות?
- (4) מהם האתגרים עמם היה על המרצה להתמודד, ומהם אתגרי העתיד בעיניו/ה?

השלב הראשון של המחקר כלל הפצה של שאלון דיגיטלי לאוכלוסייה רחבה של מרצים/ות ממכללות להוראה. השאלון האנונימי כלל שאלות סגורות ושאלות פתוחות וכן הזמין את המשיבים/ות להתבונן מחדש על סביבת העבודה הביתית, שאולי השתנתה והותאמה להוראה ולמידה מרחוק, לצלם אותה ולצרף תמונה שאינה כוללת פרטים מזוהים. בסיום השאלון הוזמנו המשיבים/ות להשתתף בראיון זום מתוך סביבת העבודה שלהם/ן.

מתוך אלה שהביעו עניין להתראיין נבחרו כחמישה עשר מרצים ומרצות לשלב השני של המחקר. הראיונות יתקיימו באמצעות Zoom וילוו בסיוור מצולם ומודרך על ידי המרואיינת/ת בסביבת העבודה הביתית שלו/ה, מתוך ניסיון לתעד את הקול האוטנטי של המרצה החווה את האתגר המקצועי בסביבה הטבעית שבה הוא/היא פועל/ת. צילום הסביבה במהלך הראיון הוא טכניקה חדשה שתאפשר ללמוד בין השאר על הצרכים המקצועיים שסביבת העבודה הביתית נותנת להם מענה, על הבחירות והשינויים שהמראיינים/ות עשו בעיצוב סביבת העבודה ועל אופני השימוש במרחב העבודה. יש לציין כי הראיון המתבצע באופן מקוון באמצעות Zoom מעצב את הדינמיקה באופן ייחודי ושונה מהראיון המתקיים פנים אל פנים: יצירת הקשר מראיית-מראיין/ת היא שונה לאור הנוכחות המקוונת ה"אחרת". הראיונות המצולמים יתומללו ויונתחו בגישה האינדוקטיבית.

לסיכום, לתייעוד סביבות העבודה הביתיות ולאסוף הסיפורים האישיים של אלה שמצויים בליבת השינוי שמגפת הקורונה הניעה, יש חשיבות עבור כל מי שמבקש/ת להבין את השלכות השינוי על החברה, התרבות, הכלכלה והחינוך. בהרצאה יוצג מחקר איכותני שנמצא בראשיתו ואשר מבקש לבחון את סביבת העבודה הביתית, את הפרקטיקות המקצועיות העיקריות, את המקורות מהם נשאבים הרעיונות לפעילויות למידה והוראה ואת אתגרי ההווה והעתיד בעיני המרצה הדיגיטלית/ת.

Franz, J. (2019). Towards a spatiality of wellbeing. In School Spaces for Student Wellbeing and Learning (pp. 3-19). Springer, Singapore.

Hughes, H. (2020). Creating spaces for learning and personal wellbeing at home: Projects to engage young designers. Access, 34(2), 16

12. פאנל בנושא - הוראה מרחוק בתקופת הקורונה: נקודת המבט של סטודנטים לתואר שני בטכנולוגיות בחינוך (רשת המחקר)

יו"ר: תמי זיפרט

תמי זיפרט, מירי שינפלד, אורית צייכנר, יעל יונדלר,

סיגל עוזרי-רויטברג, מיכל הירשמן,

הוראה מרחוק בתקופת הקורונה:

נקודת המבט של סטודנטים לתואר שני בטכנולוגיות בחינוך

משבר הקורונה הציב בפני מוסדות בישראל ובעולם, הזדמנויות חדשות אך גם מגבלות שהשפיעו על הלמידה מרחוק (Bryan, 2020). במהלך המגפה, כאשר הטמעת ההוראה המקוונת נערכה במצבי לחץ וללא הכנה מוקדמת, היה ענין לבחון גם את רמות העניין, המיומנות וההצלחה בהוראה מקוונת של מורים באמצעות המודל לחקר התמודדות עם לחצים של לזרוס (Lazarus, 2000) וכן בהתייחס לאוריינות טכנולוגית, פדגוגיה חדשנית ודרכי הערכה (Graham, Borup, Pulham & Larsen, 2019). כמו כן היה ענין לבחון את ההשפעה של משאבי ההוראה שעמדו לרשותם של המורים על ההתמודדות עם ההוראה המקוונת והתמיכה הפדגוגית החיונית לפיתוח חומרי הוראה ולמידה מותאמים להוראה מקוונת ((Goldstein & Tesler, 2017; Shonfeld & Magen-Nagar, 2020; Zeichner, 2018). מחקרים העוסקים בהשפעות תחושת מסוגלות עצמית של מורה (teacher self-efficacy) על תהליכים כיתתיים מראים שמורים בעלי תחושת מסוגלות גבוהה נוטים יותר להטמיע פדגוגיות חדשניות במהלך הוראתם (Zee & Koomen, 2016). תחושה זו נמצאה כגורם מכריע בהצלחה בשילוב טכנולוגיה ולמידה שיתופית במהלך תהליכי ההוראה בכיתה (Ronen, Kohen-Vacs & Raz-Fogel, 2006).

בפנל זה נדון בתוצאות של שלושה מחקרים שעסקו בתפיסת המורים והסטודנטים את ההוראה המקוונת בתקופת הקורונה. במחקר השתתפו 120 סטודנטים-מורים מהתכנית לתואר שני בטכנולוגיה בחינוך ו-120 מורים בפועל שלא השתתפו בתכנית. בנוסף נערכו עשרים ראיונות עומק נרטיביים עם סטודנטים-מורים שהשתתפו בתכנית כדי ללמוד על נקודת מבטם.

נמצא שהסטודנטים-מורים חוו כסטודנטים מאפיינים של פדגוגיה חדשנית. לעומת זאת, הסטודנטים-מורים מדווחים על כך שכמורים הם יישמו טכנולוגיה אבל תוך שימוש בפדגוגיה מסורתית. זהו נתון מפתיע בהתחשב בכך שמדובר בסטודנטים-מורים אורייני תקשוב. ממצא זה מחזק מחקרים נוספים המצביעים על כך ששילוב הטכנולוגיה בבתי הספר מתבצע באופן מסורתי (Ranieri, Bruni & de Xivry, 2017).

הדיון יתמקד ב:

1. תחושת ההצלחה, המיומנות והרצון ללמד באופן מקוון בקרב מורים בתקופת הקורונה ובעת שגרה.
2. הקול הפדגוגי של הסטודנטים-מורים בתהליכי הוראה, למידה והערכה מקוונת והזיקות בינם לבין תחושת המסוגלות שלהם ותפיסתם החינוכית.
3. נקודות המבט הרב-ממדיות של הסטודנטים בתוכנית "טכנולוגיה בחינוך" כסטודנטים, מורים, הורים וכמובילי תקשוב.

ייחודו של הפאנל המוצע הוא בחיבורו לתיאוריה ולפרקטיקה בתהליכי הכשרת המורים בתחום הטכנו-פדגוגי ובשילוב עדויות מ"השטח" של סטודנטים-מורים. נעסוק בהקשר החברתי המשברי של תקופת הקורונה והשלכותיו על חווית הלמידה של סטודנטים שהתנסו והתמחו בלמידה מרחוק במסגרת הכשרתם האקדמית. בנוסף, נציג נקודות מבט שונות בהקשר לתפיסותיהם ותובנותיהם של הסטודנטים והמורים ביחס לפלטפורמת הלמידה מרחוק, צרכיהם המרכזיים שעלו מן השטח, הגורמים שהשפיעו על תפיסת העולם החינוכית שלהם ועל יישומה הפדגוגי בלמידה מקוונת במצבי חירום ובשגרה. לסיום נדון במודלים פדגוגיים של דרכי הוראה ולמידה והערכה מקוונים ובדרכים ליישומם ובפרקטיקות טכנו-פדגוגיות בתחום ההוראה המקוונת בהכשרת מורים כלומדים לאורך החיים.

מילות מפתח:

אוריינות טכנולוגית, הוראה מקוונת, למידה בשעת חירום, מודלים פדגוגיים, מסוגלות עצמית.

מקורות

Bryan, A. (2020). blog, "Coronavirus and Higher Education Resources," March 17, 2020.

Goldstein, O. & Tessler, B. (2017). The Impact of the National Program to Integrate ICT in Teaching in Pre-Service Teacher Training. *Interdisciplinary Journal of E- Learning and Learning Objects*, 13(1), 151-166.

Graham, C. R., Borup, J., Pulham, E., & Larsen, R. (2019). K-12 Blended Teaching Readiness: Model and Instrument Development. *Journal of Research on Technology in Education*, 51 (3), 239-258,

Lazarus, R. S. (2000). Toward Better Research on Stress and Coping. *American Psychologist* 55(6), 665-673.

Ronen, M., Kohen-Vacs, D., & Raz-Fogel, N. (2006, June). Adopt & adapt: structuring, sharing and reusing asynchronous collaborative pedagogy. In *Proceedings of the 7th international conference on Learning sciences* (pp. 599-605). International Society of the Learning Sciences.

Shonfeld, M., Magen-Nagar, N. (2020). The Impact of an Online Collaborative Program on Intrinsic Motivation, Satisfaction and Attitudes Towards Technology. *Tech Know Learn*, 25, 297-313.

Zee, M., & Koomen, H. M. (2016). Teacher self-efficacy and its effects on classroom processes, student academic adjustment, and teacher well-being: A synthesis of 40 years

13. 'מעבר למספרים': דרכי וסביבות למידה מעוררות חשיבה ויצירתיות בלימודי מדעים

יו"ר: רונית בסן צינצינטוס

אילנה רונן, דנה שחיני,

חוויית הוראה-למידה אחרת: שימוש ב"שפת האימוג'י" בהוראת הכימיה, האמנם?

המחקר בוחן שימוש בייצוגי שפה שונים (שפה דבורה, כתובה וחזותית ביישומי מחשב), כאמצעי להתמודדות עם קשיי השפה הכימית של סטודנטים, במטרה ליצור חוויית הוראה-למידה המעודדת סקרנות, מעורבות לומדים, אינטראקציה בין לומדים, ותהליכי רפלקציה התורמים להבנה עמוקה יותר של עקרונות מדעיים ועקרונות פדגוגיים. השאלה שעלתה: באיזו מידה ראוי להיעזר בשפה יומיומית (אימוג'י) ככלי בתהליך הוראה-למידה וטיפול אוריינות מדעית בדיסציפלינה המאתגרת את הסטודנטים למדעים? המחקר עקב אחר תהליך הלמידה של נושא הנשימה התאית והתמקד במעגל קרבס, המתואר כאתגר בהוראה-למידה.

מתודולוגיה

מחקר עצמי (self-study) של החוקרות במטרה להבין מצבים אישיים וחברתיים בהם מתקיימת הלמידה ולשפר את פעילותן (Dinkelman, 2003).

המשתתפות:

13 סטודנטיות מהמסלול העל יסודי, התמחות מדעים, בשנה השלישית ללימודים. המרצה זיהתה את הקושי של הסטודנטיות ובחנה דרכים לשינוי תהליכי ההוראה-למידה. החוקרת העמיתתה (critical-friend) ליוותה את המרצה בתהליך רפלקטיבי (Fletcher & Bullock, 2015). שתרם להבנת נקודות המפנה בלמידה-הוראה ובתפקידן כחוקרות את עבודתן.

מהלך המחקר:

אי-הנחת של המרצה בלימוד הראקציות במעגל קרבס (תרשים) הוביל לחיפוש פתרונות הוראה-למידה הבאים: א. הרכבי למידה שונים: אישית, בצמד, בקבוצה. ב. יצירת "רגעים" של למידה מבוססת חקר בשיטת ה-5E's (engage, explain, explore, elaborate, enhance) וטיפול מיומנויות של שיח רפלקטיבי (Gillis & Rafter, 2020). ג. שימוש בייצוגים ויזואליים (Ainsworth, Tytler & Prain, 2020) ויישומי מחשב (Cacoo) ד. למידה שיתופית נתמכת מחשב (Computer Supported Collaborative Learning - CSCL).

כלי המחקר:

א. תצפיות מתערבות ובלתי מתערבות שערכה המרצה על פעילות הסטודנטיות. ב. יומן תיעוד אישי של השיח השבועי של החוקרות (כלל לבטים, פעולות, חוויות, אתגרים, הזדמנויות). ג. ראיון: החוקרות רואיינו על ידי עמיתה מצוות הפדגוגיה הדיגיטלית לגבי חוויות ומחשבות על התהליך.

ניתוח הנתונים:

ניתוח תוכן ראשוני של הממצאים לזיהוי תמות והגדרתן; מיון התמות המרכזיות לקטגוריות ותת-קטגוריות על פי משמעותן. ניסוח התמות וארגונם נעשה על ידי כל אחת משתי החוקרות, בנפרד. בדרך כלל נמצאה התאמה בין הניתוחים, אשר נדונה במקרים בודדים של מחלוקת. ג. השוואת הממצאים עם ספרות מחקרית.

13

ממצאים ומסקנות:

תהליך ההוראה-למידה חשף נקודות מפנה: 1. שילוב "שפת" האימוג'י בתיווך הכלי Cacao איפשר לסטודנטים להגדיר "שפה" כימית חדשה. 2. למידה שיתופית - סטודנטים שהתקשו בבניית "שפה" נעזרו בשפה שיצרו העמיתים והצטרפו למעגל הלמידה 3. משמעות השפה הכימית - הסטודנטים הבינו את חשיבות קביעת כללים בשפה הכימית לתקשורת בין לומדים, והגדירו אותם. 4. מעורבות בלמידה - הסטודנטים דנו בהתלהבות על הייצוגים "שלהם", ואף התווכחו על ה"מילים" שבחרו תוך שילוב ידע בקבוצה, ופיענוח מעגל קרבס. 5. המרצה - הרחיבה את דרכי ההוראה בשיעורי כימיה, הכירה היבטים נוספים של הסטודנטים תוך גילוי תחושת אמפתיה לקושי שלהם, ומתן מענה המותאם לצרכים השונים. 6. חוויית הוראה-למידה המבוססת על אינטראקציות מגוונות (עם לומדים, תכנים, כלים דיגיטליים) שהובילה ליצירתיות, שיתופי פעולה בין לומדים, ולימוד נושא מורכב. 7. חוויית הצלחה עם פענוח מעגל קרבס המעודדת המשך למידה "ה-L -מלאט נכנס לי ללב" (סטודנטית).

למרות שמדובר בחקר מקרה (מרצה אחת, מספר מצומצם של לומדים בקורס אחד), ולמרות הטיות אפשריות בהערכות הסטודנטיות הנובעות מהחידוש בתהליך - ממצאיו מעודדים המשך בחינה של השילוב בין דרכי הוראה חדשניות, נוכחות אמפתית של מרצה ומעורבות סטודנטיות להעמקת ההבנה של שפת הכימיה.

ממחשב"ה למעשה: תהליכי יישום של הוראה חקירתית במסגרת פיתוח מקצועי של מורים למתמטיקה ביסודי

למרות היתרונות של הוראה מעודדת חקירה במתמטיקה הכוללים בין השאר, פיתוח לומד עצמאי בפתרון בעיות והעמקה במושגים מתמטיים, מורים רבים מתקשים לאמץ פרקטיקות המעודדות השתתפות חקירתית בכיתותיהם (Heyd-Metzuyanim, 2019).

מטרת מחקר זה הייתה לבחון את תהליך הלמידה והיישום של פרקטיקות הוראה חקירתית של מורים למתמטיקה בבית הספר היסודי בעת השתתפותם בהשתלמות מחשב"ה (מהלכים מעודדי חשיבה בהוראת המתמטיקה). השתלמות זו כללה היכרות עם פרקטיקות הוראה לשיעורים העוסקים בפתרון משימות חשיבה מסדר גבוה בשילוב דיונים מתמטיים ובמהלכי דיבור המעודדים הנמקות והצדקות מתמטיות (Stein, et al., 2008).

בהשתלמות מחשב"ה השתתפו 29 מורים שצילמו שיעוריהם במהלך ההשתלמות ופרקטיקות ההוראה הוערכו באמצעות מחוון. לפי קידודי המחוון נערך ניתוח סטטיסטי שבחן את מידת היישום של הפרקטיקות השונות ואת מידת השינוי. הממצאים לימדו שלא נמצא שינוי מובהק ביישום הפרקטיקות במהלך השתתפות המורים בהשתלמות. מורים נטו ליישם פרקטיקות הקשורות להתמודדות תלמידים (כגון השתתפות בדיונים, מתן הזדמנות לעבודה עצמאית) יותר מאשר פרקטיקות הקשורות להמשגה מתמטית. למרות התוצאות שהראו על יישום חלקי של פרקטיקות ההוראה החקירתית, המורים דיווחו על יישום הפרקטיקות והביעו שביעות רצון גבוהה מההשתלמות.

להבנת פערים אלו ולהבנת תהליכי היישום נבחנו באופן מעמיק שני חקרי מקרה מנוגדים של שתי מורות ('סימון' ו-'מירי'). חקרי מקרה אלו נותחו באופן איכותני באמצעות התיאוריה הקומוניטיבית ללמידה (Sfard, 2008). הניגוד בין המורות התאפיין בכך שסימון הביעה התלהבות מועטה מההשתלמות, בעיקר בתחילתה, מירי דיווחה על יישום נלהב של עקרונות ההשתלמות והצלחתן בכיתה.

ניתוח השיח בשיעוריה של סימון הראה שהיא מימשה את עקרונות ההוראה מעודדות חקירה יותר ממירי ואף התקדמה במהלך ההשתלמות במימושן, בעוד מירי לא הראתה כל שינוי. סימון עודדה את תלמידיה ליצור נרטיבים המקשרים בין מימושים ('יצוגים') שונים של אובייקטים מתמטיים ולנמק את דבריהם. לעומת זאת, מירי עודדה עצמאות בדיונים אך לא זימנה קישור בין מימושים שונים של אובייקטים מתמטיים או הצדקות מתמטיות. מסקנות המחקר מדגישות שההיבטים העיקריים בהוראה מעודדת החקירה שיש לתת עליהם דגש בפיתוח מקצועי של מורי מתמטיקה בביה"ס היסודי הם לאו דווקא ההיבטים של התמודדות תלמידים אלא ההיבטים המתמטיים.

Heyd-Metzuyanim, E. (2019). Changing teaching practices towards explorative mathematics instruction: The interweaving of teacher identity and pedagogical discourse. *Teaching and Teacher Education*, 86.

Sfard, A. (2008). *Thinking as communicating: Human development, the growth of discourses, and mathematizing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stein, M. K., Engle, R. A., Smith, M., & Hughes, E. K. (2008). Orchestrating productive mathematical discussions: Five practices for helping teachers move beyond show and tell. *Mathematical Thinking and Learning*, 10(4), 313–340.

מבוא

יצירתיות נתפסת כאחד מהכוחות המרכזיים המניעים את התפתחותה של החברה והכלכלה, כמו גם את התפתחותו האישית של הפרט. הואיל וכך, ניתן היה לצפות שמערכת החינוך תשקיע זמן ומאמץ בניסיונות לטפח את היצירתיות של תלמידים, אולם בפועל לא נעשים במסגרתה מהלכים ממוסדים ומוקדים לצורך זה. תמונת מצב זאת היא תולדה של מגוון נסיבות, בין השאר- היכרות בלתי מספקת עם גישות לטיפול יצירתיות של תלמידים, ומחסור בכלים זמינים המיועדים להערכת היצירתיות של תלמידים והתפתחותה. במטרה לתת לכך מענה, פותחה סביבת למידה הכוללת את הרכיבים הבאים:

1. העלאת בעיות ושאלות על-ידי תלמידים, פעולות הנחשבות כחיוניות בהקשר של טיפוח יצירתיות;
2. כלי פסיכומטרי להערכת היצירתיות והתפתחותה, אשר הותאם להקשר של העלאת בעיות. כמקובל בגישה הפסיכומטרית להערכת יצירתיות הכלי כלל ארבעה מדדים- שטף, גמישות, מקוריות וארגון, כאשר עבור כל אחד מהמדדים תלמידים מקבלים ציונים אישיים (שהם, בין השאר, תלויי משימה) וציונים יחסיים לחבריהם לכיתה, וכן ציון משוקלל עבור יצירתיות;
3. הערכה-עצמית של התפתחות היצירתיות היחסית בכל אחד מהמדדים על בסיס ייצוג גרפי המותאם אישית לכל תלמיד, שכן הערכה-עצמית נחשבת כשלעצמה כתומכת בהתפתחות היצירתיות.

המחקר

המחקר ליווה את עיצוב סביבת הלמידה שתוארה לעיל לאחר שהותאמה להוראה ולמידה של מתמטיקה בבית הספר העל-יסודי, ונועד לבחון את תרומתם של כל אחד משלושת הרכיבים של סביבת הלמידה להתפתחותה של היצירתיות של תלמידים.

במחקר השתתפו 190 תלמידים משישה בתי ספר בצפון הארץ, מכיתות ט-י"ב. לאחר היכרות עם סביבת הלמידה, התלמידים התנסו בחמש משימות של העלאת בעיות. בעקבות כל משימה סיפקו המורים לכל תלמיד תצוגה גרפית של ציוניו היחסיים בכל אחד מארבעת המדדים, וציון משוקלל עבור יצירתיות מתמטית. על בסיס התצוגה הגרפית התלמידים התבקשו לבצע הערכה-עצמית של התפתחות היצירתיות המתמטית שלהם ולהתייחס לכך באופן רפלקטיבי. אמירות התלמידים נותחו בגישה של אינדוקציה אנליטית, תוך שימוש בקידוד פתוח וקידוד צירי, מתוך מטרה להבנות תיאוריה מעוגנת בשדה.

ממצאים ודיון

להלן נתמקד בגלית ובירון, שני תלמידים שלמדו מתמטיקה בכיתה י"א ברמה של 4 יח"ל. לפני תחילת ההתנסות ממוצע הציונים שלהם במתמטיקה היה 86 ו-82, בהתאמה. במהלך ההתנסות, בעוד שציוניהם היחסיים של גלית עלו בהתמדה, ציוניו היחסיים של ירון נותרו כמעט ללא שינוי בחלק מהמדדים, ובחלק אחר אף ירדו. ניתוח הרישומים הרפלקטיביים של השניים העיד על כך שלהערכה-עצמית של יצירתיות יש השפעה שונה על כל אחד מהם. בפרט, נמצא שיש לכך קשר ליכולת שלהם לקחת אחריות על ההישגים שלהם ולהתוות לעצמם דרכי פעולה מתאימות, לנכונות שלהם להתגבר על מכשולים ולהתמודד עם מצבים של חוסר וודאות, וכן לתחושת המסוגלות-העצמית שלהם. כל אלה באו לידי ביטוי במידת המוטיבציה הפנימית של השניים לפתח את היצירתיות המתמטית שלהם. מסקנות ראשוניות אלה מצביעות על כך שהערכה-עצמית של יצירתיות עשויה לקדם תלמידים שהם מלכתחילה בעלי תערובת אופטימלית של משאבים אישיים ואינטלקטואליים מסוימים, ומאידך לפגוע ולעכב תהליכים הנוגעים להתפתחות היצירתיות של תלמידים שאין להם את המשאבים הללו. מכאן עולות שאלות הנוגעות לאופן שבו מורים יכולים לסייע לתלמידים אלה לממש את הפוטנציאל היצירתי שלהם במקרים בהם הערכה-עצמית יחסית עלולה לפגוע בהתפתחותה של יצירתיות.

14. פוליטיקלי קורקט:

הפוליטיקה שמאחורי ההיבטים החברתיים/רגשיים

יו"ר: רועית דהן

יובל איתן,

שלילת האושר כתכלית חינוכית סופית: עיון במשנתו החינוכית של רוסו

ג'ון לוק, כמו רבים מבני תקופתו, ראה באושר כתכלית סופית לתהליך החינוך. כידוע, עמנואל קאנט היה הראשון להציע משנה חינוכית סדורה שביקשה לשלול תכלית סובייקטיבית זו לטובת תכלית אובייקטיבית: קיום מוסרי, תבוני וחופשי. במחקר הנוכחי אבקש להבהיר כיצד הגותו של רוסו היא המפתח להבנת תהליך שלילת האושר כאידיאל חינוכי, תהליך שהביא להתפתחות אידיאל שונה לגמרי: אותנטיות.

שורשים רבים ומורכבים לאידיאל האותנטיות, ובמחקר הנוכחי אבקש להתמקד באופן שבו אידיאל זה, לתפישתי, התפתח מתוך התנגדות עזה לפרמטר שאפיין בצורה כזאת או אחרת את אידיאל האושר המערבי: החתירה אחר סיפוק מושלם. שימת הדגש על המהפכה המודרנית, בבחינת המעבר מתיאוריות אובייקטיביות של אושר לגישות סובייקטיביות, יש בה לעתים כדי להביא חוקרים שלא להבחין בשינוי הרדיקאלי שאותו אבקש להבהיר ביחס להגותו של רוסו: שלילת התפישה הבסיסית שלפיה האדם חותר מטבעו לסיפוק, לטובת השגתו בתור יצור המבקש באופן תדיר ובלתי פוסק להעשיר את עצמו על ידי תהליכי התפתחות פנימיים. במובן זה, אטען כי תיאורטיקנים בני זמננו הטוענים ל"אושר אותנטי", נוטים להתעלם מהמתח העמוק שבין שני אידיאלים, המבוססים על תפישה שונה לגבי מושג האמת, ממנה נגזרת השגה שונה לגבי חירות האדם ותכלית קיומו.

מקובלת ההנחה כי רוסו ייצג את המעבר מאידיאל אושר שנובע מהגשמת עקרונות הנגזרים מאמת מטאפיזית מוחלטת לטובת אידיאל אושר פנימי, כזה שמקורו במימוש האמת האוניברסאלית שבכל פרט. במחקרי אבקש להציג נדבך מסוים בהגות רוסו, שלדידי טרם נבחן כראוי, ושבבעזרתו ניתן להבין מדוע המתחים שבין אידיאל האושר ואידיאל האותנטיות אינם פתירים. אני מאמין כי שלושת כישלונותיו המשמעותיים של רוסו להתגבר על האומללות - חינוך טבעי, חינוך לאומי וחיי בדידות - היוו מקור משמעותי ביותר לתחילת תהליך היסטורי משמעותי של הפרדת מושג האמת ממושג האושר, תהליך שרוסו התנגד לו לאורך כל חייו.

רוסו היה משמעותי לתהליך זה, לא משום שסבר כי האמת מתפתחת ודינאמית, וגם לא משום שביקש לבטל את הקשר שבין הגשמת האמת לחירות ולאשר, אלא בשל שתי סיבות מרכזיות: ראשית, הוא התיק את האמת ואת החתירה לאושר אל מחוזות פנימיים בנפש האדם, וכך שלל מעצמו את האפשרות שבה צעדו רבים מקודמיו ומבני תקופתו: פיוס הרמוני על ידי ישות חיצונית כלשהי (החברה, האל וכדומה). שנית, באחרית ימיו רוסו הגיע למסקנה הפרדוקסלית שלפיה, מחד, אושר מושלם הוא תכלית אוניברסאלית של כל יצור רגיש המבקש לא לסבול; מדובר בתשוקה ראשונית לשלווה ולנחת שהטבע נטע בכל אדם, ושלעולם לא עוזבת אותו. ומאידך, אותו צורך רדיקאלי וטבעי לשלווה נחשף כאלמנט שהתגשמותו אך ורק תאמלל אדם מודרני, ולא כיוון שהדבר סותר לחירותו בתור יצור מוסרי וטוב, אלא כיוון שאדם זה - סיפוק מושלם לא יוכלו לספקו.

כרמית פוקס אברבנאל,

קהילה מעורבת כהתארגנות חברתית - פוליטית חדשה

השסע הדתי-חילוני הוא שסע בולט ביותר בחברה היהודית הישראלית, והטענה הנפוצה בשדה המחקר היא שהחברה הישראלית שסועה ונחלקת לקבוצות חברתיות, לזרמים חינוכיים ולמפלגות פוליטיות. הרצאה זו מבקשת להציג את תופעת הקהילות המעורבות לדתיים, מסורתיים וחילוניים, קהילות יהודיות בעלות דפוס חברתי-פוליטי חדש ושונה מן המקובל. הקהילות המעורבות למעשה יוצאות נגד המגמה של בדלנות והסתגרות ממוסדת, הן מציגות מודל הידברות חדשני, שיח פוליטי חדש.

קהילות אלו מעוררות מחשבה ותהיות בנוגע לתהליכים חברתיים המתפתחים או עשויים להתפתח בחברה הישראלית. הדפוס הפוליטי החדש מצמיח תשתית לשיח חברתי המתמודד באופן קבוע עם אתגרים חברתיים ומאמין בשיטות פיוניות ודינמיות במסגרת תהליך התמודדותו עם אתגרים אלה. בתוך כך הקהילות המעורבות מנסות להתמודד עם דילמות חברתיות ופוליטיות מורכבות.

אחת הדוגמאות לכך היא הצלחתן להקים מערכות חינוך משלבות לתלמידים דתיים, חילוניים ומסורתיים באותו מסוד חינוכי. במסגרת השיח החדש הן מעמידות מודל ומנוף לאידיאל ישראלי חברתי-פוליטי שלא היה קיים בחברה הישראלית, והוא צובר תאוצה במאה העשרים ואחת. חברי הקהילות מבקשים להוכיח כי אפשר לנהל אורח חיים שונה מזה שהכירו במשפחות המוצא שלהם. לדעתן, זהותו של אדם מורכבת מן האופן שבו הוא תופס את עצמו ומן האופן שבו הקהילה תופסת אותו. התארגנות פוליטית חדשנית זו מוכיחה יכולת בהכרת צרכיו של האחר תוך יצירת דיאלוג המתרחש במסגרת הפעילויות השונות בקהילות. האתגר המרכזי בשיח פוליטי זה הוא החיפוש המתמיד אחר נקודות שיכולות להוביל את הקהילה לפריחה. שילוב הזהויות מתרחש דווקא במרחבים שהזהות הדתית או הזהות החילונית הציגו מאפיינים מוגדרים ושונים.

הרצאה זו תציג היבט ייחודי של התמודדות עם שאלות של פרט וכלל, מפגש בין זהויות ויצירת מרחב בין - תרבותי מפרה ומפתח שותפות. לשם כך, נערך מחקר בשיטה האיכותנית בהתאמה לגישת התיאוריה המעוגנת בשדה. נעשה שימוש בתצפיות, ראיונות וניתוח תוכן. אוכלוסיית המחקר היא כלל הקהילות המעורבות של חילונים, מסורתיים ודתיים, הכוללת אנשים בוגרים בני שמונה עשרה ומעלה, מנהיגות הקהילות (רכזים, ראשי יישובים עצמאיים, ראשי קהילות עירוניות) וכל נציג שתורם לקשרים בין הקהילות ובתוכן. נערכו ראיונות עם ארבעים אנשים ועם עשרים משפחות ונשלחה פניה לאנשים שונים שהמליצו על נוספים, ומי שנעתר השתתף במחקר (ראוי לציין כי רוב הפניות לנחקרים נענו בחיוב וברצון טוב לספר על פעילות הקהילות).

מילות מפתח:

קהילות מעורבות לדתיים חילוניים ומסורתיים, שסע דתי-חילוני, שיח חברתי-פוליטי, שיח זהות, שיח זכויות, חינוך משלב.

ירון ונסובר,

בגידת המוזיאונים: סנדוויצ'ים מהבית, מגנט למקרר, ואם זה לא יעזור פשוט לא נגיע

מוזיאונים הם מקומות סוערים וגועשים. מאבקים על כסף, ועל יוקרה, ועל כבוד, ועל ערכה של אמנות - הכל יש שם חוץ משקט. וגם על החינוך במוזיאונים הסערות האלה לא פוסחות. כששואלים אנשים למה הם הולכים לבקר במוזיאון, הם משיבים תשובות רבות ומגוונות, אבל בלב כולן עומד עניין אחד העובר בהן כחוט השני - למידה. אנשים הולכים למוזיאון כדי ללמוד. לציבור יש אמון גדול במוזיאונים שהם יאפשרו לו לחוות את החוויה החינוכית שלשמה הוא מגיע אליו. אבל המוזיאונים בוגדים באמון הזה, והחינוך לא עומד בראש סדר העדיפויות שלהם. המאמר מדגים את העניין כפי שהוא בא לידי ביטוי בתערוכות בלוקבסטר, תערוכות "שוברות קופות".

תערוכות בלוקבסטר המייצרות אפקט גדול, הפכו מקור חשוב לרווחים ישירים ועקיפים, נראות, ויוקרה עבור מוזיאונים ברחבי העולם, אבל החוויה החינוכית בהן דלה, כי תערוכת בלוקבסטר וחינוך זה לא הולך ביחד. ולא חשוב כמה שעות עמדנו בתור, ולא חשוב כמה צפוף היה ליד הקופות, ולא חשוב שבקושי הצלחנו לראות משהו שם בגלל המוני האנשים שהצטופפו כמונו בחדרים, אנחנו נגיע גם לתערוכה הבאה. שוב נעמוד בתור שעות, שוב יהיה צפוף מאוד שוב לא נראה כמעט כלום ולא נלמד. ההתנהלות של המוזיאונים מספקת באופן שיטתי שפע של סיבות לכך שהאמון שלנו בהם יתערער. אבל זה קורה.

מוזיאונים צריכים להיאבק על שרידותם, זה ברור, אבל לא במחיר הבגידה בנו ודריסת המחויבות שלהם כלפינו. ואנחנו חייבים להפסיק לשתוק על זה. אנחנו צריכים למחות נגד זה ולהביע את אי הנחת שלנו מן המצב. בשלב הראשון אנחנו נקנה בחנות המוזיאון רק מגנט אחד למקרר לא מעבר לזה, נדלג על המסעדה ובית הקפה ונביא סנדוויצ'ים מהבית ותרמוס עם קפה. ואם זה לא יעזור. פשוט לא נגיע.

עדנה בר-רומי פרלמן,

דיוקנאות אמנציפציה: ניתוח צילומי נשים ברומא לאחר שחרור הגטו ב- 1870

מחקר זה בוחן צילומים של נשים יהודיות ברומא שצולמו לפני מלחמת העולם הראשונה והתגלו באוסף פרטי. סוף המאה התשע עשרה באיטליה הביא עמו את איחוד אטליה, תחת מאבק המכונה הריסורג'ימנטו. המדינות השונות בחצי האי אוחדו למדינה אחת, תחת שפה אחת, ב-1870. באירוע זה נפרצו חומות הגטו ברומא ויהודי רומא שוחררו מכבלים של 300 שנה של דיכוי, השפלה ועוני בידיה של הכנסייה הקתולית. בעת השחרור מכבלי הגטו והמעבר לחיים החדשים מחוץ לחומות, יהודי רומא חיפשו ליצור לעצמם זהות חדשה, המבוססת בין היתר על נראות חדשה. השתלבות היהודים בחברה האיטלקית החדשה בשנים שלאחר השחרור, נמדדה בהשתלבות בתעשייה, כלכלה, פוליטיקה, אקדמיה והתרבות. אך איך נהגו יהודים אלו להצטלם? מה היו מרכיבי החזותיים של המציאות החזותית החדשה שלהם? מה צילמו? פנאי? בורגנות? מדי צבא? האם הנשים הצטלמו בצורה שונה? המחקר מנסה להבין מה היה תפקיד הצילום בתהליך האמנציפציה של יהודי רומא ובעיקר את תפקיד הנשים בתהליך זה.

המחקר סוקר את התפתחות הצילום באיטליה בתקופה זו, כרקע להבנת תפקיד הצילום בתוך החברה היהודית. ניתוח הצילומים נעשה בקונטקסט היסטורי וחברתי. ההיבט החזותי יתייחס לנושא כגון אופן ההעמדה, אופן החזר המבט, שפת הגוף, מבנה הצילום הפורמאלי, סגנון הצילום.

המחקר מבוסס על ההבנה שצילומים הם "יצירות תרבותיות, הפועלות כך בתוך אותה תרבות. אנט קוהן (1991) כתבה ש "צילום יכול להוות חומר לפרשנות- עדות, במובן שיש לפתור אותו, כמו חידה, יש לקרוא אותו לפענח אותו, כמו רמזים שנשארים בזירת פשע. עדות מהסוג הזה יכולה להסתיר בזמן שהיא מנסה לגלות מהי אותה עדות".

ועדת ההיגוי של הכנס:

ד"ר ארביב אלישיב רינת (יו"ר), פרופ' דוניצה-שמידט סמדר,
פרופ' וינברגר יהודית, ד"ר לוי-פלדמן אירית, רוזנברג קטיה

מרכזת הכנס:

קטיה רוזנברג

שותפות לארגון הכנס:

חוקרות הרשות למחקר: ד"ר גליקמן אניה, פרופ' זוזובסקי רותי,
ד"ר לוי קרן מיכל, גב' רוזנברג קטיה, ד"ר שביט מילר ענת,
ד"ר שמר אלקיים טל.